

89-4

132

Profesors Dr. phil. P. Zālīte

Ētiskais ideāls

zinātnē, reliģijā, filozofijā, Lesinga „Nātanā Gudrajā,
Gētes „Faustā,“ un „Dainās“

Epilogs: Vai vācieši latviešiem nesa kultūru?

Rīga, 1936

Prof. Dr. phil. Zālītes izdevniecība

89-4

132

Le 1740
olubl

Profesors Dr. phil. P. Zālīte

110

Ētiskais ideāls

zinātnē, reliģijā, filozofijā, Lesinga „Nātanā Gudrajā,
Gētes „Faustā,“ un „Dainās“

Epilogs: Vai vācieši latviešiem nesa kultūru?

Rīga, 1936

Prof. Dr. phil. Zālītes izdevniecība

L-
D

Vija-Lāga Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTEKA

~~77-352~~

03070H2144

~~f - [redacted]~~

Valtera un Rapas
akc. sab. grāmatspiestuve
Rīgā, Brīvības ielā 129/133

Ētika.

Vārds ētika ir cēlies no grieķu vārda ἦθος, ἦθος (Ethos), kas nozīmē paraša, tikums, raksturs.

Ētika ir zinātne par tikumību. Viņa mēro cilvēka gribu un darbību ar laba un ļauna mērauklu.

Ētiku tāpēc var apzīmēt par tikumiskas gribas un tikumiskas darbības mācību. Viņa rāda, kā veidojama cilvēka dzīve, saskaņā ar viņas nozīmi un mērķi.

Viņas uzdevums (pēc prof. Fr. Paulsenā) ir divkāršs:

1. noteikt dzīves mērķi, vai augstākās dzīves vērtības, rādīt kāda vispār ir pilnīga dzīve, t. i. dzīve, kuŗa dod iespēju visā pilnībā uzplaukt miesīgi-garīgiem spēkiem un veicina bagātīgu darbību visās cilvēciskās dzīves sfairās.

Šo mērķi varētu apzīmēt ar vārdu labklājība;

2. rādīt ceļu un līdzekļus, kā sasniegt un piepildīt augstākās vērtības vai pilnīgo dzīvi.

Kas to rāda — ir tikumības un pienākuma mācība.

Pienākumu mācība uzstāda likumus, kā izturēties attiecībā pret dotiem dzīves uzdevumiem, lai tos izšķirtu pareizi, t. i. viņu pilnības nozīmē.

Tikumības mācība atkal no savas puses rāda, kādas rakstūra vai gribas īpašības ir jāiegūst, lai minēto mērķi sasniegtu, kā piem. apdomība, drošsirdība, taisnīgums, patiesīgums, kuŗas palīdz mums pareizi piepildīt dzīves uzdevumu, kamēr pretējās, kā neapdomīga vieglprātība, miksta glēvulība un baudas kāre, rupja patmīlība un melkulība nomaldina no istā dzīves ceļa.

Ceļi, pa kādiem un līdzekļi ar kādiem ētika vai tikumības mācība veic savu uzdevumu, ir dažādi.

Labs un ļauns.

Viens no ētikas vai tikumības mācības pamatjautājumiem ir: uz kāda pamata cilvēku centieni un darbi šķirojami labos un ļaunos.

Morāles filozifi šā jautājuma atrisināšanā nevienojas.

Vieni domā, ka sekas vai panākums noteic to, kas labs un kas ļauns.

Pēc šā ieskata labi ir tādi ieskati un darbi, kas sekmē cilvēces (paša darītāja un viņa apkārtnes) labklājību, slikti tie, kas cilvēces labklājību traucē vai posta.

Otri domā, ka labs un ļauns nav atvasināms no sekām, bet no gribas, no kuŗas centieni un darbi nākuši. Griba pēc Kanta ir laba, ja tā rikojas pēc pienākumu apziņas, slikta, ja iet pret pienākumu apziņu.

Pirmējos ieskatus sauc par „teleoloģiskiem“, otrējos par „formālistiskiem“.

Visvairāk izplatīti ir formālistiskie ieskati.

Darbs, tā esam paraduši domāt, netop labs vai slikts caur sekām, bet ir jau tāds pats par sevi.

G r i b a noteic darba tikumisko vērtību, ne sekas.

Ja žēlsirdīgais samarietis evaņģelijā nebūtu izglābis sasto, ja caur viņu sastojam būtu nākusi nāve, laupītājiem arī glābējam uzbrūkot un pie tam pusmirušo nositot, lai liecinieka nepaliktu: arī tad mēs samarieša darbu turētu par labu un teicamu.

Jeb ja apmeloņājam nevis kā parasts ticētu, bet viņa melus „uztvertu“ un atraidītu, caur ko apmeloņājam dāvātā uzticība zustu, bet apmeloņam piegrieztu lielāku vērtību un stiprāku uzticību, bet caur to tad apmelošana nenāktu pie soda.

Tas viss ir gluži pareizi, bet nerunā pret „teleoloģisko“ uzskatu.

Pēc „teleoloģiskā“ uzskata nav jāraugās uz to, kādas sekas ir šai reizē šim vai tam darbam, bet uz to, kādas sekas mēdz radīt šāds vai tāds darba veids un šāda izturēšanās.

Un te nu mēs redzam, ka apmelošanai mēdz sekot apmeloņā goda un uzticības zaudējums.

Ja mūsu piemērā sekas bija citādas, tad tas nav apmeloņā nopelns, bet tā nopelns, kas melus kā melus atzina, caur ko radās pavisam citas sekas, nekā apmeloņāšanai mēdz būt. Apmelošana te bija nejaušs uzmodinājums, ne cēlonis.

Bet morālei nav darīšana ar to, kāds kuŗam darbam panākums īstenībā, tā prasa: kādas sekas ikkuŗam darba veidam pašam par sevi, neattiecoties uz citiem, mēdz parādīties?

Pēdējā piemērā morāle prasa: kādas sekas apmeloņāšanai, ja panākums atkarājas tikai no viņas? — Un pēc šim sekām tad noteic apmeloņāšanas vērtību.

Pirmā piemērā tā spriež: žēlsirdība mēdz mazināt cilvēces postu un tāpēc tā ir laba.

Jeb vai tā nav?

Vai žēlsirdība pati par sevi, neskatoties uz sekām, ir laba?

Ja samarietis būtu pa visam nespējīgs palīdzēt, ja viņš pat gulētu slims mājā, vai mūsu spriedums par viņu būtu citāds? Saprotams nē; bet te novērstu nejaušs gadījums tikuma sekas, viņa virziens paliktu tas pats un spriedums attiecas tikai uz to.

Bet pieņemsim, ja būtu fiziski neiespējama lieta, ka cilvēks var cilvēkam palīdzēt, ja katris cilvēks apdzīvotu savu īpašu planētu (zvaigzni), varētu redzēt otra postu, bet līdzēt neka nevarētu, vai arī tad līdzcietība būtu laba? —

Vai tad mēs neteiktu: nav labi, ka viņš līdzcieš, caur to tikai ciešanas pavairojas, labāk būtu, ja viņš zaudētu iespēju otra postu redzēt?

Taču viņš būtu un paliktu labs cilvēks? Droši vien; bet pie tam mēs domās piemetinātam: ja viņš tiktu klāt un varētu līdzēt, tad tas būtu labi.

Bet ja tas, ka cilvēks ar cilvēku var satīties, būtu pavisam neiespējama un tamdēļ arī neredzēta lieta, tad izteicieniem: atriebība ir ļauna, žēlsirdība ir laba, nebūtu nekādas nozīmes, tad vārdi: atriebība, žēlsirdība būtu tukšas skaņas.

Morāles jēdzienu salīdzinājums.

Salīdzinot morāles jēdzienus, ieskatos par labu un ļaunu, ko būs darīt un ko nedarīt, pēc ka būs dzīties un kā dzīvot, kas mūsu uzdevums un mērķis, mēs redzam, ka indusu, ķīniešu, babiloniešu, asīriešu, perziešu, ebrēju un citu tautu reliģiskos un tikumiskos ieskatos ir daudz kas kopējs.

Visām tautām, tikumības dīgli ir sirdī dēstīti un viņi visur, pie it visām tautām attīstās tālāk.

Nenokauj savu tuvāku, nepiesavini viņa mantu, neatņem viņam viņa sievu, nepārkāpj ar viņu laulību, neesi pret otru netaisns, jā, mīlē viņu no visas sirds un dvēseles, kā sevi pašu, tas rakstīts ikviena cilvēka sirdī, gan skaidrāki, gan tikko salasāmi un nomanami.

Cilvēka sirds ir tikumības pirmavots, prāts un apstākļi ir dažādo tikumības jēdzienu radītāji un izveidotāji.

Gluži bez tikumības un likumības cilvēku sabiedrība, tauta, valsts, nemaz nevar būt.

Pats cilvēks ir savu morāles un citu likumu devējs un viņu izpildītājs. Bez tiem nevar sabiedrība, tauta, valsts pastāvēt.

Mozus ebrējiem dod likumus Sīnai kalnā, Zaratustra perziešiem, Manu (cilvēks) Indijā, Buddā Indijā, Konfucijs Ķīnā, Mohameds Arabijā, Kristus Kanānā sludina savu tuvāku mīlestības evaņģeliju.

Pats ebrēju nacionālais dievs Jahve pasniedz Mozum bauslības galdiņus, Zaratustram, perziešu likumu devējam un tikumu mācītājam, tos pasniedz viņu gaismas dievs un visa laba mūžīgais avots, Ormuzda, Mohamedam bauslību pastāsta Allah.

Tā likumiem ir lielāks svars un nozīme. Pats Dievs tos devis.

Prāts un sirdsapziņa tos diktējuši.

Kāds cilvēks, kāda tauta, tādi viņu dievi, tikumības un citi likumi. Jo zemāka kāda tauta, jo prastāki viņas dievi un rupjāki viņas tikumi un likumi. Jo augstāki attīstībā pacēlusies kāda tauta, jo smalkāki ir viņas tikumi un varenāki viņas dievi.

No politeisma — daudzdievības sākumā visas tautas pamazām un ilgās cīņās ir pacēlušās un vēl tagad pacelās līdz viendievības idejai. Ari ebrēji. Nav nevienas izredzētās tautas. Un jo ebrēji nevar būt šī izredzētā tauta. Viņu dievs ir bargs un nežēlīgs, kādi viņi paši. Viņš pavēl nokaut un visnežēlīgākā kārtā iznīcināt, Palestīnu iekarojot, veselās tautas, vecus un jaunus, vīrus, sievas, bērņus, pat zīdaiņus. Viņa likumi ir asiņaini, viņa taisnība ir netaisnība.

Dievs, kas ir pati mīlestība, nevar pavēlēt iznīcināt veselās tautas, ne sliktākas par ebrējiem. Dievs, kas ir absolūta taisnība, nevar neviena, cik grēcīgs viņš arī būtu, nosodīt mūžīgi. Laicīgam darbam nevar sekot mūžīgs sods.

Perziešu dievs Ormuzda tāpēc beidzot pēc ilgas pārmācīšanas apžēlo pat pašu ļauno — Arimanu (t. i. sātānu).

No tumsības pie gaismas iet cilvēces ceļš. Teiksmainā, fantazijas radītā Paradīze, par kuru bībele stāsta, vai zelta laikmeti, par kuriem Ovidijs dzied, nekad nav vēl pastāvējuši.

Teikas tik stāsta, ka Palbada Atēna pilnīga iznākusi no Zēva, grieķu augstākā dieva galvas.

Ne tā tas ir bijis ar cilvēku. Viņš nav pilnīgs, augstu attīstīts, Dievam līdzīgs nācis pasaulē. Zinātne no tā neka nezina. Zinātne cilvēces sākumā redz tikai mežoņus, pērtiķiem līdzīgus cilvēkus, skalpējošus indiāņus.

Kā viss pasaulē pamazām attīstījies, tā arī cilvēks. Ne pagātnē kādreiz bijusi paradīze. Cilvēce vēl tik iet pretī labākiem laikiem, labākiem likumiem, labākiem tikumiem. Cilvēce pati vienvienīgi ir sava zelta laikmeta radītāja un savas laimes kalēja.

Kāda viņa pati izveidosies un būs, tāds būs arī viņas zelta laikmets, viņas liktenis.

Cilvēks, jāgavilē, top arvien pilnīgāks, no dabas, atkarīgas būtes viņš arvien vairāk kļūst par dabas kungu un valdnieku, no atkarīga radījuma kļūst neatkarīgs un suverens, kas pats dod sev morāles un visus citus likumus, kas pats ir suverens likumu devējs un viņu izpildītājs.

No atkarīga verga cilvēks kļūst suverens. Viņš neatzīst vairs nekāda sveša no ārienes uzspiesta „tev būs“, bet kā neatkarīga (suverena) būte seko tikai tiem likumiem, kas izplūst iz viņa visdziļākās būtības, iz viņa dvēseles dziļumiem.

Aizgādības plīvurs, kurā cilvēks bija saistīts, tīstīts, arvien vairāk no tā raisās un gaisos paceldamies arvien vairāk attālinās, kā Aspazijas sidraba šķidrums, kad zemes mila bija Gunu skārusi.

Garā redzīgs kļuvis cilvēks no dievības instrumenta tapis par nelaimīgu mākslinieku, no ieroča, materiāla cita rokās par suverenu radītāju un veidotāju.

Nav tāpēc ko noskumt, ka valdīšanas un stutēšanas laikmets beidzies. Pieaugušam, veselam cilvēkam kruķu vairs nevajaga. Viņš ir bez citu palīdzības var staigāt pats uz savām kājām, pats ar savu spēku vien.

Suverens cilvēks, suverens gars, kā to iedomājoties vien jau jūtās pacelts cilvēks, sevišķi vēl, ja apzinamies, ka viss tas panākts ar cilvēka paša spēkiem vien miljoniem gadu ilgā pašuzturās un attīstības cīņā.

Tāpēc cilvēks lai suverens, palīdzīgs, labs! Pats likumu devējs, pats viņu pildītājs!

No cilvēka sirds dziļumiem jāiznirst visiem morāles likumiem!

Cilvēka griba lai grib dzīvot tikai pēc tā likuma, no kura varētu vēlēties, ka tas tiktu pacelts par visu saprātīgo būtņu likumu un mīlēt savu tuvāku kā sevi pašu!

Ikvienas reliģijas kodols, var sacīt, ir viņas morāle. Viss cits ir tikai čaula. Jo plānāka viņa, jo labāki. Tā Šopenhauers. Ideāls: skaidra, tīra, absolūti tīra morālitate, bez jeb kādas viņu ieslēdzošās čaulas.

Te nu ceļas jautājums, kāda reliģija, kāda morāle būs tā labākā, pilnīgākā?

Vai tā bauslība, tā morāle, ko deva Sinai kalnā? Vai tā ir īstā tikumība, kas ir izskanējusi pavēļu veidā: tev būs to un to darīt, lai tev labi klātos virs zemes un kādā citā pasaulē? Jeb vai varbūt šīs heteronomās, t. i. citu pavēļu veidā dotās

morāles vietā būtu kāda cita labāka? Vecās tikumības vietā varbūt cita, jauna?

Kuŗa tad nu no reliģijām un morālēm ir vislabākā?

Atbilde uz to varēs skanēt tikai līdzīgi Nātana atbildei Saladinam Gotlfolda Efraima Lesinga drāmatiskā dzejā „Nātāns Gudrais“ — nostāstā „Par trim gredzeniem“.

G. E. Lesinga stāsts Par trim gredzeniem.

Nātāns atbild:

„Zultan es, es esmu žīds.“

Zaladins:

„Nu ja, — es muzelmans.
Un kristītais starp abiem mums. No šīm
Trim ticībām tik viena taču var
Būt istā! — Vīrs, kā tu, tas nepaliek
Tur stāvot, kur to licis gadījums
Caur dzimšanu; vai, ja viņš paliek tur,
Tad tik pats pārlīkdams, aiz iemesliem.
Nu, saki tad man savus uzskatus.
Teic! — Jeb vai gribi kādu acumirkli,
Lai pārdomātu? Labi, pārdomā! —
Nu aši pārdomā! Es atnākšu
Tūlīt.“ —

Zaladins atgriezies jautā:

„Vai es nenāku
Par ātru? Vai tu tiki galā jau,
Ar pārdomāšanu? — Tad runā nu!
Neviens mūs nedzird.“

Nātāns:

Lai jel klausītos
Vai visa pasaule!

Zaladins:

Tik drošs ir Nātāns
Par savu lietu? Ha! Tas jāsauc gan
Par gudro! Patiesību neapslēpt
Nekad! par viņu upurēt!
Ne naudas netaupīt, ne dzīvības!

Nātāns:

Jā, jā! Kad vajadzīgs un der.
Bet, zultan, pirms tev pilnam uzticos,
Tu atļausi, ka es tev pastāstu
Vēl stāstiņu?

Zalādins:

Par ko gan nē? Es draugs
No stāstiņiem, kad tikai veikli tos
Man atstāsta.

Jel stāsti vien!

Nātāns:

Sen senos laikos austrumos bij vīrs,
Kam bija gredzēns nesakami dārgs,
Dots mīlas rokas. Akmenis bij opāls,
Kurš simtām skaistām krāsām laistījās,
Ar slepu spēku: darīt patīkamu
Pie dieva un pie cilvēkiem, kurš to
Šai pārlicēbā nesa. Kāds tur brīnums,
Ka austrumos tas vīrs to it nekad
No pirksta nelaida, un nolēma
To mūžam savam namam paglabāt? —
Lūk tā: Viņš atstāja šo gredzenu
No saviem dēliem visumīlākam;
Un nolika, lai tas to atstātu
No saviem dēliem atkal tikai tam,
Kurš viņam mīlākais; tā mīlākais,
Ne pirmdzimtais, caur gredzenu tik vien
Lai kļūtu namā galva, pavēlnieks. —
Tu saproti.

Zalādins:

Es saprotu, tik tālāk!

Nātāns:

Tā gredzens nu no dēla iet uz dēlu,
Līdz beigās nāk uz tēvu no trim dēliem,
Kas visi trīs tam līdzī klausīja,
Un kuņus tādēļ visus līdzī mīlēt,
Viņš jutās piespiests. Tik pa laikiem tam
Drīz viens, drīz otrs izlikās, drīz trešais,
Kā kuņais atradās ar viņu viens,
Un viņa pārplūstošā sirds bij slēgta
Tiem diviem pārējiem, — būt cienīgāks
Šī gredzena, ko vājā labsirdībā
Viņš arī apsoliņa katram dēlam.
Tad nāca nāve, un nu labais tēvs
Tiek klizmā. Viņam žēl, tiem diviem dēliem,
Kas viņa vārdam bija ticējuši,
Tā darīt pārestību. — Kā nu būt?

Viņš slepus aizsūta pēc mākslinieka,
Kam divus gredzenus liek pataisīt
Pēc pirmā parauga, un neželot
Ne pūliņu, ne naudas, lai tie kļūst
Tam īstajam uz māta līdzīgi.
Tas izdodas. Kad mākslinieks tos atnes,
Pats tēvs vairs nespēj īsto gredzenu
No citiem izšķirt. — Priecīgs viņš nu sauc
Pie sevis dēlus, katru savurup!
Ikkatram savurup dod svētību, —
Un savu gredzenu, — un mirst. — Tu dzirdi?

Zalādins (kurš pārsteigts, aizgriežas no viņa projām):

Es dzirdu, dzirdu! — Beidz tik ātrāki —
Šo pasaku. — Vai drīzi?

Nātāns:

Es esmu galā,
Jo, kas vēl nāk, tas saprotams par sevi:
Tikko kā miris tēvs, ikkatris nāk
Ar savu gredzenu, un grib būt kungs
Pār namu. Sāk nu pētīt, ķildoties,
Sāk sūdzēt. Velti; īstais gredzens vairs
Nav pierādāms;
Tāpat nav pierādāms,
Kā mums še — īstā ticība — še īstā morāle

Zalādins:

Kā? Tā
Ir atbilde uz jautājumu??...

Nātāns:

Tas
Tik atvainojums man, ka neņemos
Pats izšķirt viņus gredzenus, ko tēvs
Bij licis taisīt tai nolūkā,
Lai nebūtu tos izšķirt iespējams.

Zalādins:

Kā? Gredzeni! Tu jokojies ar mani
Man šķiet, ka ticības, ko minēju,
Var taču izšķirt. Pat jau apgērbā,
Pat ēdienos un dzērienos.

Nātāns:

Jā gan,
Un tikai viņu pamatos vien nē. —
Jo vai gan viņas visas nebalstas

Uz vēsturi? tā rakstos, kā ir stāstos?
Un vēsture ir taču jāpieņem.
Tik vien uz ticību? — Vai nava tā? —
Un kuŗu ticamība liekas mums
Visdrošākā? Gan taču savējo?
Gan to, ka asins esam? Kuŗi mūs
Ir mīlējuši no pat mazotnes?
Nekad mūs neviluši, kā vien tad,
Kad mums bij derīgāk, klūt pieviltiem?
Kā man būs mazāk ticēt saviem tēviem,
Ne tevīm tavējiem? Vai otrādi:
Kā varu prasīt, lai tu savus senčus
Par meliem sauc, lai tikai manējiem
Nav pretim jārunā? Vai otrādi:
Tāpat ar kristītiem. — Vai nava tā?

Zalādins:

(Zem sevis: Pie dzīvā dieva! Viņam taisnība.
Man vaj'ga aplust.)

Nātāns:

Bet nu atpakaļ
Pie mūsu gredzeniem! Kā sacīts, dēli
Sāk sūdzēties; ikkuŗš zvēr tiesnesim:
Ka gredzenu viņš taisni saņēmis
Iz tēva rokas, — kā patiesi bija! —
Un viņam sen jau bijis apsolīts,
Ka viņš šo priekšrocību baudīšot.
— Kas arī tā patiesi bija! — Tēvs,
— Tā katris teic — pret viņu nevarot
Būt bijis viltīgs; pirms viņš aizdomas
Pret tēvu turot, tādu mīlu tēvu:
Viņš esot piespiests apsūdzību celt
Pret saviem brāļiem, kaut viņš citādi
Vislabāko par viņiem domānot;
Un viņš jau nodevējus pratīšot
Gan izdabūt; gan atriebties pie tiem.

Zalādins:

Un nu, ko tiesnesis? Man gribas dzirdēt
Ko tiesnesim tu liksi sacīt. — Teic!

Nātāns:

Tas sacīja: ja jūs man drīzumā
Šurp tēvu nevedat, es raidu jūs
No tiesas galda nost. Vai domājat,

Man mīklas jāmin? Jeb vai gaidat gan,
Līdz īstais gredzens muti atdaris? —
Bet pag! — Es dzirdu, īstais gredzens ir
Ar brīnumspēju darīt patīkamu
Pie dieva un pie cilvēkiem. Tam būs
Še izšķirt! To jau taču nevarēs
Tie neīstie! — Nu, kuŗu brāļi divi
No jums mīl vairāk? — Sakat! Apklusat?
Vai gredzeniem ir spēks uz pašiem vien?
Uz āru nē? Ikkatris sevi pats
Visvairāk mīl? — Ā, tad jūs visi trīs
Tik krāpti krāpnieki! Šie gredzeni
Ir visi neīsti. Un īstais gredzens
Būs laikam pazudis. Lai saukumu
Nu segtu, līdzinātu lika tēvs
Trīs viena vietā kalt.

Zalādins:

Ā, brangi! Brangi!

Nātāns:

Un tā, teic tiesnesis, ja negribat,
Ka dodu padomu, ne spriedumu:
Tad ejta! — Bet mans padoms ir šāds:
Jūs nemat lietu tā, kā viņa ir.
Ja katram viņa gredzens ir no tēva:
Lai katris droši tic, ka viņa gredzens
Ir īstais. — Tēvs varbūt nav gribējis
Vairs ilgāk ciest no viena gredzena
Šo varmācību dzimtā. Un patiesi,
Viņš visus trīs jūs mīlējis, un vienlīdz
Jūs mīlējis: par labu vienam dēlam,
Nav divus apspiest gribējis. — Tad nu!
Lai katris cīstās savā nepērkamā,
No aizspriedumiem brīvā mīlestībā!
Lai visi, viens par otru sacenšas,
Ka savā gredzenā var parādīt,
Kāds akmens spēks! Lai pabalsta šo
spēku
Ar lēnību, ar mīļu saticību,
Ar labiem darbiem, padevību dievam!
Un ja tad vēlāk spēks šais akmeņos
Pie jūsu bērnu bērniem parādās:
Tad es par tūkstots gadiem jūs
No jauna tiesā aicināšu. Tad

Šai krēslā vīrs — par mani gudrāks — sēdēs —
Un tiesās. Ejat nu! — Tā sacīja
Tas pazemīgais tiesnesis.

Zalādins:

Dievs!

Nātāns:

Zultan,
Ja jūties esam tu šis gudrākais
Un apsoltais vīrs...

Zalādins (kurš steidzas viņam klāt, un satver viņa roku, kuŗu viņš līdz skata beigām neizlaiž iz savas rokas):

Es pīslis? Nieks?
Ak dievs!

Nātāns:

Kas ir tev, zultan?

Zalādins:

Nātān, mīlais Nātān!
Tie tūkstots, tūkstots gadi nav vēl klāt,
Ta tiesas krēslis nav manējais,
Ej! — Esi tik mans draugs.“
Kā teica tiesnesis. — Tā tiesas krēslis

Tā Lesings „Nātānā Gudrajā“ izšķir jautājumu: kuŗa ticība, kuŗa morāle labākā? Ar Nātāna muti šē runā pats Lesings, šis lielais vācu tautas dzejnieks un viņas lielākais literātūras un mākslas kritiķis. Lesinga Nātāna stāsts par trim gredzeniem un gudro, taisno, pazemīgo tiesnesi ir viens no visskaistākiem literātūras tēlojumiem visā pasaules literātūrā. Tas ir kā mirdzošs literārisks briljants, kuŗš laistās visskaistākās krāsās. —

Vai jau ir pagājuši tie tūkstots gadi un tiesas krēslā sēž vīrs, kas par Lesinga gudro, taisno un pazemīgo tiesnesi vēl gudrāks, taisnāks un pazemīgāks?

Ja nē, tad spēkā vēl lielā Lesinga gudrā un taisnā tiesneša spriedums resp. padoms:

„Lai katris cīstās savā nepērkamā
No aizspriedumiem brīvā mīlestībā.
Lai visi viens par otru sacenšās,
Ka savā gredzenā var parādīt,
Kāds akmens spēks! Lai pabalsta šo spēku
Ar lēnību, ar mīlu saticību,
Ar labiem darbiem, padevībā dievam!“

„Akmenis bij opāls, kuŗš simtām, skaistām krāsām laistījās, ar slepu spēku: darīt patīkamu pie dieva un pie cilvēkiem, kuŗš to šai pārlicībā nesa.“

Lai katris cīstas, sacenšas darbos, mīlestības, tuvāka mīlestības darbos, no aizspriedumiem brīvā mīlestībā! Lai palsta gredzena spēku darīt patīkamu pie dieva un pie cilvēkiem — ar lēnību, ar mīlu satiecību! — —

Akreņa slepus spēks dara patīkamu pie dieva un cilvēkiem. Pie kāda dieva? Vai dusmīgā, cietsirdīgā, nežēlīgā despotiskā ebrēju dieva, kuŗš pavēl iznīcināt septiņas Kānaāna zemes tautas un nesaudzēt ne sirmgalvju, ne sievieti, ne zidaiņu? — Nē, tāds nebija Lesinga dievs. Viņa dievs ir absolūtas mīlestības un absolūtas taisnības dievs.

Patiesību Lesings stādīja par visu augstāku. Dziņai pēc patiesības un taisnības cilvēka dzīvē pēc Lesinga bija spēlēt galveno, vadošo lomu. Arvien vairāk un vairāk tuvināties absolūtai patiesībai un taisnībai. —

Istenā gredzena īstenam akmenim pēc Lesinga tā tad vajadzēja laistīties un mirdzēt tuvāku mīlestības, patiesības un absolūtas taisnības burvīgajās krāsās.

Tūkstots, tūkstots gadi vēl tik bija iesākušies, kad jau augstajā morāles tiesneša krēslā nosēdās pasaules lielākais filozofs Imanuels Kants. Viņš rādīja un izšķīra, ka īsta morāle nevar būt heteronoma, t. i. dota pavēļu veidā no ārienes, citas, svešas būtes (kaut tā būtu vai pats dievs), bet ka īstai morālei jābūt autonomai, t. i. jāizplūst no suverena cilvēka brīvas gribas, cilvēkam pašam jābūt morāles likumu devējam un viņu izpildītājam vienīgi aiz cienības pret šo likumu kā tādu. Kā nu skanētu šis suverēnā cilvēka autonomās brīvas gribas augstākais, visu morālītāti ietverošais morāles likums? —

Viņš pēc Kanta skan šā:

„Dzīvo tikai pēc tā likuma, no kuŗa tu varētu vēlēties, ka tas tiktu pacelts par visu saprātīgo būtņu likumu! —

Tas ir Kanta tā sauktais katēgoriskais imperatīvs.

Otrs cilvēks (pēc Kanta) mūsu rokās nekad nevar būt kā ierocis, mums savā tuvākā jāierauga augstākā morāles likuma nesējs un jāizturās pret viņu ar cienību, kā pret šā likuma nesēju. Atgriežoties nu pie gredzena un no šā Kanta viedokļa uz viņu un viņa spēku skatoties, jāsaka, ka īstais morāles gredzens nevar tikt nevienam no otra dots. Īsta morāle netiek priekšā rakstīta, viņa izplūst iz ikviena sirds un atspīd tā darbos. Īstais gredzens un īstenā gredzena akmenis jākal ikvienam pašam. Un šādējādi kaldināts gredzens tad būs īsts un viņa akmenis mirdzēs un laistīsies tuvāka mīlestības, patiesības

un absolūtās taisnības burvīgi aizgrābjošās krāsās un piešķirs spēku izveidot pasauli par paradīzi un cilvēkus darīt svētlaimīgus.

Ikviens gredzens, ikviena ticība, ikviena morāle ir tik īsti, cik viņos iemīt un realizējas tuvāku mīlestības, patiesības un taisnības principi. Pārākajā, visīstākajā gredzenā visaugstākā morāle šie principi visskaidrāk un vispilnīgāk atspoguļosies.

Lai katris šai ziņā cīstās un sacenšās savā nepērkamā, no aizspriedumiem brīvā mīlestībā!

Ētiskā ideāla izpaušme Ģetes „Faustā”.

Labākas izpratnes nolūkā iepazīsimies ar „Fausta” dzejnieku Johānu Volfgāngu Ģēti (Goethe), vienu no lielākiem un univerzālākiem gariem visā pasaules literatūrā, kurš ir dzimis 28. augustā 1749. g. Frankfurtā pie Mainas un miris 22. martā 1832. g. Veimārā.

Ģetes vecāki ir turīgi ļaudis. Viņa tēvs bija Dr. juris, ķeizarisks padomnieks (kaiserlicher Rat), turīgs vīrs un ieņēma Frankfurtā iecienītu stāvokli. Ģēte uzauga savu vecāku mājā, rūpīgi kopts un audzināts. Viņa tēvs bija daudzpusīgi izglītots un dedzīgs mākslas draugs, pats viņu mājā mācīja valodās, zinātnēs un mākslās, jo atklātā skolā sūtīt viņš to negribēja. Tēvs bija stingrs, enerģisks, nelokamas dabas un pedantisks. Ģetes audzināšanā tāpēc bija nopietna, stingra, sistēmātiska, padrūma, kuŗu saulainu padarija viņa māte, kuŗa bija garīgi apdāvināta, veselīga, maigās un ļautras dabas, laimīga sievišķa būtne, kuŗa visur ienesa sauli un saulainu laimi. Savu laulātu draugu viņa pārdzīvoja par veseliem 26 gadiem un līdz pat savai nāvei tā palika sava lielā dēla — Ģetes uzticamākā draudzene.

Ģetes senči — tēva līnijā — bija amatnieki, vectēva tēvs bija kalējs, vectēvs sākumā drēbnieku meistars, vēlāk viesnīcnieks. Ģetes tēvs, kā spējīgs un enerģisks gars, bija ticis uz augšu.

Ģētē tā vecāku labās īpašības laimīgi, harmoniski savienojušās. Kā, par to pats Ģēte dzied:

Vom Vater hab ich die Statur,
Des Lebens ernstes Führen;
Vom Mütterchen die Frohnatur
Die Lust zu fabulieren.

(No tēva manim miesas stāvs
Un dzīves nopietnība;
No māmiņas man ļautris prāts
Un prieka tīksme sapņot).

Ļoti tuvu — no pat bērnības — Ģētem stāvēja arī viņa vienīgā māsa Kornēlija.

P. Zālīte, Ētiskais ideāls.

2

Agri Gēte — pats uz savu roku — mācījās pazīt pasauli. Frankfurtā uz to izdevības netrūka. Atmostošajā literatūrā — Klopstoka Mesiādas tolaik iznākošo pirmo dziedājumu skanās un prūšu ķēniņa Fridricha Lielā kara darbi uz Gēti atstāja dziļu iespaidu.

Dziļu un paliekamu iespaidu uz viņu darīja Bībele, kurū viņš čakli lasīja. „Gandrīz viņai vien,“ tā viņš pats atzīstas, „viņam jāpateicoties par savu tikumisko izglītību.“ —

Bībeles mācības, simboli, līdzības viņu šādā vai tādā veidā iespaidoja. Pat vēl „Fausta“ sākumā, Dieva un Mefistofeļa sarunā manāms stiprs līdība grāmatas iespaids.

Gēte ir īsts dabas un laimes luteklis. Viss iznāk viņam un viņa attīstībai par labu. — Tēvs modina prātu, apziņu un pašdarbību, māte izkopj, izdalīto fantāziju. —

„Daba gribēja redzēt, kā viņa pati īsti izskatas, un viņa radīja Gēti,“ tā izsakās Heinrichs Heine. „Par to tad daba arī saudzēja savu mīluli, lika tam no visiem iespaidiem iziet kā uzvarētājam, visu izmantot sev par labu, no visa smelties sev spēku un nekur sevi nezaudēt.“ — Viņš palika uzticīgs pats sev. Piepildīja pats sevi.

Sagatavots uz augstskolu — gan no tēva, gan privātskolotājiem, Gēte 1765. g. dodās uz Leipcigu, lai tur pēc tēva vēlēšanās studētu tieslietu zinātņi — jurisprudenci. — Lekcijas — izņemot humānā Gellerta — viņu maz saista. Gēte ar skubu dodas Leipcigas — šīs „mazās Parīzes“ mākslas un saviesīgā dzīvē, bauda vīnu un mīlu. „Sākās tas virziens, par ko viņš pats saka tā, „no kuŗa es visu mūžu neesmu varējis novērsties, proti to, kas mani iepriecēja vai mocīja, vai citādi kā nodarbināja, pārvērst par tēlu, par dzeju un tā tikt par to galā ar sevi pašu.“

Gēte saslimst, jo katrs pārmērs, katra vaina še zemes virsū atriebjas — „denn alle Schuld“ — kā Gēte pats saka, „rächt sich auf Erden.“

Pārnācis mājās Frankfurtā 1768. g. slims, Gēte jūtas neapmierināts, nospiests, grūtsirdīgs. Izveseļojies viņš 1770. g. turpina studijas Strasburgā, kur visvairāk interesējas par medicīnu un dabas zinātnēm, bet neaizmirst arī tieslietu studijas, satiekas un iedraudzējas ar Herderu, kuŗš to ieinteresē un saījūsmina par tautas dzeju, Homeru, Šekspīru un Ošīānu. Šeit Frankfurtā jau sāk „nodibināties jaunā Gētes pasaules uzskati. šai laikmetā, kur Vācijā jaunā pilsonība plēta savus varenos spārnus, vēla nost no sevis smagos pagātnes slogus, feudalisma atliekas, kā iekarotāja šķira būdama progresīva, īsta kultūras aizstāve un veicinātāja. Franču pilsoņu lielā ideologa Rusō

balsis ieskanās arī vācu jaunās paaudzes sirdīs. Tā sacēlas pret personības spaidiem, pret nedabiskumu un netaisnību, grib dzīvi pildīt ar dzeju un dzeju tik ar dzīvību, rada tā savu „vētras un dziņu laikmetu“ (Sturm und Drang Periode), vai kā Ģēte saka: prasošu laikmetu (die fordernde Epoche). Te Strasburgā Ģēte uzmet plānus „Gecam“, „Faustam“, „Prometējam“, te pirmo reiz uzliesmo viņa titāniski impulsīvais ģēnijs; bet te pat Sassenheimas tuvā lauku mācītāja muižā, rāmā patriarchāliskā idilē viņš sapņo pie Friderikas sāniem „lielo mīlestības sapni“. —

1771. g. viņš iegūst jurista diplomu un nākamā gadā paliek par tiesas ierēdni Veclāras pilsētiņā, lai drīz pārietu uz Frankfurtu. 1773. gadā iznāk viņa „Berlichingas Gece“, Šekspīra garā sarakstīta drāma, kuŗa ar viņa 1774. gadā iznākušo stāstu „Jaunā Vertera ciešanas“ viņu uzreiz padara par slavenu dzejnieku. Sevišķi „Jaunā Vertera ciešanas“ atstāj tīri neapraķstāmu, satricinošu un pie tam pacilājošu iespaidu. Šis darbs ir radies no mīlestības konflikta ar Lotti Buff (Ģētes drauga Kestnera saderinātu līgavu, ko Ģēte nebija zinājis). „Verteri“ it īpaši jaunā paaudze redzēja un izjuta savas „vētras un dziņas, sapņaino jutību un plaisu starp dzejiskām ilgām un prozaisko dzīves īstenību. — Dzīve nav dzeja.

Frankfurtā Ģēte tik tikko nesaderinājās ar burvīgi skaisto bankiera meitu Liliju Šenemani, kuŗš gadījums viņam dod motīvu ludziņai „Stella“. Ģēte arī sāk nopietni strādāt pie „Fausta“, ceļo daudz, satiekas ar slaveniem vīriem, uzņem tos pie sevis, kurus pievelk viņa lielā slava kā „Geca“ un „Vertera“ autora. Viņu apmeklēja Klopstoks, Lavaters, Stolbergi, Jakobijs. — Uz visiem viņš atstāj burvīgu — maģisku iespaidu.

„Viņš ir skaists jauneklis, ar 25 gadiem, īsts ģēnijs no galvas līdz kājām, pilns spēka, ar jūtīgu sirdi; viņš ir gars, pilns uguns un ar ērgļa spārniem,“ tā par viņu izsakās Lavaters. Par Volfgangu Apollonu viņu sauca. Stalts, skaists un dievišķs viņš arī bija kā pats saules dievs Foibs Apollōns, daīlo mūzu milulis.

Šai laikā Ģēte arī iepazinās ar Veimaras jauno hercogu Kārli Augustu, kuŗš 1775. gada beigās Ģēti ielūdz pie sevis Veimārā. Ģēte un hercogs top draugi. Ģēte iestājās hercoga dienestā, pavada hercogu ceļojumos, tiek iecelts muižnieku kārtā un visaugstākos Veimāras valsts amatos. Ģēte ir ministru prezidents, teātra direktors, kalnraktuvu direktors, Jēnas universitātes kurātors. Pie Veimāras galma riko svētkus, maskerādes, „dziesmu spēles“. Ģēte dzejo svētku dziesmas. Viņš visur ir apbrīnots varonis. Mūžam viņš ir Apollons viscaur dzīvi,

pat, kad dzīves cēliena beigās viņa Apollona sejā arvien vairāk ievilka Zēva, olimpieša, stingrie, nopietni diženie vaibsti.

„Cik garā rindā iet sievietes, kuŗas viņa jūtu dzīvei tik daudz devušas: mazā Grietiņa Frankfurtā, kad Ģēte bija tik 15 gadi vecs, vīntirgotāja Šēnkopfa Katiņa Leipcigā, mācītāja meita Friderika tur Sesenheimas klusā sētā pie Strasburgas, Lotte Buffa Veclārā, Lilija Šenemane, Šarlote Steina, Kristine Vulpius, vēl pēcāk 1807. g. Minna Herclība un beidzot 1823. g. Ulriķe fon Levecova. — —

Ģētes dzīve ir skaista, saulaina kā viņa dzeja. Skaists un daiļš it īpaši ir „Fausts“, pie kuŗa Ģēte ir strādājis, var sacīt, visu savu mūžu, to izkopa, padziļinādam un izdailēdam līdz pilnībai. „Faustā“ vispilnīgāki, kā jebkur dzejā, izteikta cilvēka visaugstākā dziņa pēc visa atziņas un laimes. Cilvēks pēc Ģētes sava augstākā uzdevuma, kā cilvēka un sava dzīves mērķa piepildījuma vis nesasniedz ne vienpusīgā dziņā pēc visa atziņas, ne arī pēc laimes dzīdamies un baudu dzīves mutuļos mezdamies, kur visaugstā laime vēl mazāk atrodama, bet vienīgi attīstīdams un izkopa visas savas spējas un gara dāvanas harmoniski un tās izlietojot darbībā, kas nāk par labu cilvēcei, kur meklējama un atrodama tad arī atsevišķa cilvēka augstākā laime un viņa dzīves piepildījums. Ģētes „Faustā“ visspilgtāki izpaužas dzejiski izteikts „Ētiskais ideāls“. Apskatīsim kā tas notiek. Vispirms tam vēl Ģētes un viņa „Fausta“ pilnīgas izpratnes nolūkā lai seko Makša Halbes apcerējums „Vec-Veimāras burvīgums“. „Svētītās vietās“.

Vec-veimaras burvīgums.

Svētītās vietās.

Makša Halbes.

Kad Ģēte 1775. g. 7. novembrī kā divdesmit sešus gadus vecs jaunēklis ieradās Veimārā, šās pilsētiņas iedzīvotāju skaits tikko pārsniedza 6000. Daudzas mājas vēl bij salmiem klātas. Tirgus laukumā vēl skanēja pilsētas gana govju zvans, kuŗš sauca kopā savu ganāmpulku. Ielas bij netīras un smirdošas. Tā bij zemkopju pilsētiņa, kuŗas pilsoņi nīkuļoja mazā firstu galma ēnā, neuzrādot ne vismazākās īpatnējas gara dzīves pazīmes. Ja pirms 140 gadiem lielais Veimāras Bernhards kopā ar savu slaveno kaŗa vadoņa vārdu nebūtu ierakstījis vēstures lappusēs arī savas zemītes vārdu, tad tās eksistence ārpus tuvākiem vācu apvidiem būtu varbūt vispār palikusi pasaulei nezīnāma. Kad Ģēte 1832. gada 22. martā, astoņdesmit trešā sava mūŗa gadā, nomira, Veimāra mirdzēja kā pirmās šķiras zvaigzne pie tā laika debesīm. Viņa vārdā bij iemiesota vairāk kā piecdesmit gadus ilga, neizmērojami bagāta laikmeta izglītība un kultūra. Līdz pat mūsu dienām viņu uzskata kā simbolu vienreizējam un nepārspētam augstāko garīgo potenču apvienojumam ciešā, vienotā kopībā. Jau Ģētes dzīves pēdējos gadu desmitos idejai, kas saistījās ar Veimāras vārdu, bij pietiekoši daudz pievilksanas spēka, lai no dzejnieku un zinātnu vīru samērā mazievērojamu dzīves gaitu piemiņas vietām radītu svinīgas noskaņas un gara pacilātības vietu.

Tāda ir perspektīve, kādu to redz nākamās paaudzes. Kad visas šīs lietas risinājās un tās tā tad bij tagadnē, aina gan bij drusku citāda. „Veimāras kliķi“, kā to, atklāti nosodot, parasti dēvēja pārējā Vācijā, it īpaši toreiz, Nikolaji laikā, vēl pavisam racionālistiskajā Berlīnē, bargi apkaŗoja un izturējās pret to ļoti naidīgi; Ģēti un viņa piekritējus mākslinieciskā un vēl jo vairāk morāliskā ziņā nozākāja līdz pēdējam. Vecā vācu iedzīmtā ļaunuma — skaudības simtiem sējumu biežajā kronikā Veimāras lieta aizņem ievērojamu skaitu lappuŗu. Tikai iedzīlinoties visā šīnī lietā iespējams izprast šā, pilnā mērā savu mērķi apzinošā, literāriskā „iestādījuma“ lielisko nopelnu, lai

gan šis „iestādījums“ viņa laika biedriem likās augstākā mērā problēmātisks. Tikai pateicoties Kārļa Augusta spējai peldēt pret straumi, Ģētem bij iespējams gādāt par „Veimāras kompleksa“ radišanu, pat ja pieņem, ka paša Ģētes dzejnieka spējas būtu tādā pat mērā uzplaukušas arī bez firsta labvēlības, kas tomēr ir vairāk kā apšaubāmi. Un cik daudz nabadzīgāks būtu visa šā laikmeta garīgais līmenis, cik daudz bālāka tā mākslinieciskā fizionomija, cik daudz niecīgāks tā kultūras vērtību mantojums pēcnācējiem, ja Annas Amalijas dēls un Frīdricha radnieks otrā paaudzē būtu atradis par labāku sekot lielākās daļas savas kārtas biedru — firstu — paraugam un aprobežojies ar medībām un metrešu uzturēšanu. Jaunā despota absolūtiskā patvaļa — tā droši vien toreiz par viņu būs runājusi — pāldzējusi izdarīt vienu no lielākiem garīgiem un mākslinieciskiem apvērsumiem mūsu vēsturē un pavairojusi pasaules sekulārās vērtības ar Veimāras ideju. Varbūt tas atsvērs kaut daļu no vainas, par kuŗu uz visiem laikiem firstus apsūdz Šillers, liekot kambarsulainim lugā „Kabale und Liebe“ stāstīt par firstu izdarīto cilvēku pārdošanu un noraidīt lēdijas dāvanu ar strupiem pateicības vārdiem: „Liekiet pie pārējām!“

Lēnām plūst brūngani mālainā Ilma pilsētas austrumu malā, visai šaurā, starp pakalniem, laukiem un mežu gulošā ielejā. Mēs sekojam tās līku plūstošai straumei, sveicam Ģētes-Šillera archīvu, kas paceļas augstumos un prof. Vālsa nopelniem bagātā vadībā arvien vairāk attīstās par vācu nacionālās literatūras muzeju, pa labi uzmetam domīgi vērojošu skatienu Ģētes vadībā celtai klasiskai rezidences pilij, un esam nonākuši parkā. Kad Ģēte apmetās savā dārza mājā, kur viņš nodzīvoja sešus gadus, še valdīja neviesmīlība un pa pusei pat mežonība. Dzejnieka mīlošais gars un viņa mākslinieciski veidojošās rokas pārvērta mežonīgo biezkni skaistumā un piemīlībā, bez kā to attālinātu no dabas. Ap dārza mājiņu ar augsto, stāvo jumstiņu juntu šalc vēl daža laba priede, skābarde, ciedra, ko viņš pats stādījis. Plašas, liela vēriena, ir parka līnijas un laukumi, kas tagad — vai es nemaldos? — atstāj gandrīz mazliet palaistu iespaidu. Bet varbūt tas tikai vēl pacel tālās, cildenās pagātnes saldo melancholiju. Es atceros, ka pirms 45 gadiem augļu dārzs Minchenē, kad to kā jauns students pirmo reiz skatīju, atstāja uz mani līdzīgu novārtā atstātas un palaistas vietas iespaidu. Šis dārzs toreiz bij mazliet izgājis no modes, pēc tam, kad patlaban izzudusē vai izzūdošā paaudze bij to kopusi un mīlējusi. Pa tā tekām varēja kļīst kā vecmāmuļas dārzā, kur reti kad iemaldās kāda kāja un visās malās zied aizmirstības

puķīte. Tagad gan attiecībā uz angļu dārza populāritāti jāsaka, kā šinī ziņā tur atkal ir gandrīz par daudz labuma. Veimāras parka klusums un vientulība ir vairāk pemērota pārdomām.

Bet še nu mēs atkal nonācām pie vispārējās cilvēka domāšanas barjēras: skaistums vai lietderība? Pagātne vai tagadne? Attiecībā uz šo atsevišķo gadījumu: dzejnieku tekas un atmiņu birstalas vai tautas seklu izpriecu vieta? Skatoties pēc atbildes devēja tieksmēm un audzināšanas, atbilde uz šo jautājumu būs dažāda.

Ar neatsaucami pagātnē grimušām īpatnēju svinīgu kļusu dārza nams baigi aptver ienācēju. Šeit ir pagātne un tikai pagātne. Še pagātne it kā rokām tverama. Var just, ka ar to piesātināts gaiss un ka tā plūst lejup gar sienām. Ar katru elpas vilcienu mēs ieelpojam to pašu gaisu un tos pašus saules puteklišus, ko savā laikā elpoja Ģēte un Šarlotte fon Šteins. Šeit ir astoņpadsmitā gadsimta beigu kultūras apdvēstā pilsoniskā vienkāršība. Šis ir telpas, kurās mājokļa ģēnijs visā sava ģēnija uzplaukuma laika vētru un dziņu perioda pirmatnībā un nelokamībā. Mežonīga apvida strauja upe, kas vienmēr no jauna kūsoja pār saviem krastiem, gluži kā tagad tik rāmi plūstošā Ilma ledus iešanas laikā. Tie bij nevaldāmas augšanas un tapšanas, trakulīgas pārgalvības un filistru briesmu gadi (kā toreiz viņu aprunāja, zaimoja, nozākāja!), bet arī mostošās atziņas, taustošas, cīņām bagātas pašnovērtēšanas gadi. Ifigenija, Tasso, Vilhelms Meistars. Viņu ēnas spokojās šinīs sienās, zem veco liepu, viksnu un kastāņu „kustīgām galotnēm“. Un vēl kāda cita ēna — ēna, kas reiz bij miesa un asinis, pilna jūtēlīgu prieku, — varbūt kļīst šeit klusās krēslas stundās, lai īsu brīdi atkal ieelpotu zemes gaisu: Kristiana. Šeit bij mīlētāju satikšanās vieta. Šeit Ģēte viņu bieži apmeklējis un zīmējis pie galda sēdošo. Ap šo dārza mājiņu plosījusies visa Veimāras sabiedrības ķengāšanās un aprunāšanas kāre. Nav tādēļ jābrīnās, ka dzejnieka vēlākos mūža gados šī mājiņa viņam bij kļukusi maz pievilcīga un tikai viņa mūža pēdējās dienās tā atkal kļuva viņam tuva. Fausta otrā daļa pabeigta šeit. Viss iznīcīgais ir tikai līdzība...

1782. gadā 33 gadus vecais dzejnieks apmetās savā namā pie Frauenplāna. Tas ir mājoklis, kur viņš pilnus 50 gadus dzīvoja, strādāja, veidoja, pētīja, cīnījās. Šī ir tā vieta, kur gudrības apskaidrotais savu bērnu un bērnu bērnu draugu un apmeklētāju priekšā mēdza atvērt savas dzīves pasaku grāmatu un skaidrot viņiem sava burvju zižļa noslēpumus. Šeit ir mazā vietīņa, kur viņš izbeidza savas mūža gaitas. 50 gadu laikā še

pukstēja Veimāras un arvien pieaugošā mērā arī Vācijas, pat visas pasaules sirds, ciktāl pār to valdīja gars.

Nams, kurā ieejam, ir firsta nams. Neviens no tagadējiem apmeklētājiem nespēs atvairīt šādu iespaidu. Šīs telpas — kuŗu ir ap trīsdesmit — apdzīvojusi liela personība, karālis — ne tikai dzejnieku starpā, un ne tikai apdzīvojusi. Viņš radījis tajās dzīvību un izjutis to iespaidu, viņš tās ar savu garu apgarojis, līdz malām piepildījis ar nenogurstoša, nerimstoša pētnieka un vācēja dzīves dārgumiem. Nebūs par daudz teikts, ja apgalvosim, ka kopiespāids no visa tā, ko šeit savācis viens vienīgs mirstīgais kā gara apdvestas dzīves nogulsnes, kā tūkstošveidīgu puļu rezultātu visās zinātnes nozarēs, ir tieši pārvarošs, pielūgšanas cienīgs un nospiež ceļos pat visneticīgāko.

Par skolmeistarīgo, doktrināro Ģētes pētišanas darbu ir daudz ironizēts un tas daudzkārt nozākāts. Kā ar tā pārspilējumiem arī nebūtu, šeit uz vietas, Ģētes namā, Veimārā, aplust ikviens iebildums, mitējas ikviena pretruna! Tas ir viselementārākais un arī tagad vēl nebūt nenovecojies, nepieredzēts garīgs sekulār-notikums, kas mūs satricina un kuŗam līdzīgs zemes virsū nav atrodams. Ka mēs, tagadējā paudzē, varam ņemt dalību tik ierosinošā dvēseles pārdzīvojumā, mums jāpateicās daudz nozākātajam Ģētes pētišanas darbam. Jāpateicās it īpaši tagadējam Ģētes nama pārzinim un Ģētes nacionālā muzeja vadītājam, direktoram Dr. Ansim Vālam. Šis izglītotais un daudz zinošais vīrs, kuŗš pats nes uz pleciem it kā „Ģētes galvu“, vadīja mani pa visām savas tā saucamās brīnumpasaules telpām un tādā kārtā deva man iespēju gūt vismaz paviršu pārskatu par viņa neizmērojamiem dārgumiem. Viņam esmu pateicīgs par dažu labu vērtīgu paskaidrojumu.

Ģētes dzīvojamo māju, kuŗu jau pus gadusimteni bij apdzīvojuši Ģētes pēcnācēji, tās iekšējā iekārtā centās pēc iespējas pilnīgi restaurēt tādā stāvoklī, kādā tā atradās Ģētes miršanas laikā, un tādā veidā to uzglabāt nākamām paudzēm. Šo ainu mēs tagad arī redzam. Tā tad Ģētes vecuma dienu ainu. Ja tā varētu teikt — Ekermana laika ainu. Ģēte, piemēram, bieži mainījis gravējumus un akvareļus pie sienām. Tādēļ nav iespējams atrast visām telpām vienādu laika sprīdi. Kā zināms, Ģēte, starp citu, bijis arī ļoti uzcītīgs zīmētājs un akvareļu gleznotājs. Ir ļoti daudz pašizgatavotu zīmējumu un metu, kuŗus Ģēte atvedis līdzī kā piemiņu no saviem daudzajiem ceļojumiem, tāpat kā tagad to dara ar Kodaka uzņēmumiem. — Raibā rindā tie sedza viņa nama sienas un pēc kāda laika atkal nozuda, lai dotu vietu citiem. Pirmā stāva kreisā spārnā, kur atradās Ģētes personīgās dzīvojamās telpas, tagad ikviens

priekšmets stāv savā autentiskā Ekermana laika vietā, pie kam, protams, viens otrs priekšmets nav vēl atrasts: piemēram Bairaona bīste, par kuŗu mums stāsta kāds angļis. Viņš apmeklējis Ģēti un, pēc viņa paša nostāsta, nerunājis ne vārda, tikai neatlaidīgi noraudzījies Ģētē, pie kam ieraudzījis arī minēto Bairaona bīsti, par kuŗu mums vēl nav zināms, kur īsti tā atradusies. Varbūt tā bijusi Juno istaba, kuŗā Ģēte parasti mēdza pieņemt savus apmeklētājus. Svešniekiem nams bij pieejams tikai līdz šejieni. Ģētes darba istaba un guļamistaba bij pieejama tikai viņa tuvākiem draugiem, kā Šilleram, Celteram, Meieram. Tur neesot ielaists arī Bavārijas karalis Ludvigs I, pēdējam Ģēti apmeklējot. Tādēļ, lai iekļūtu darba istabā un pie mazgājamās bļodas, viņam neatlicis nekas cits, kā simulēt asins tecēšanu no deguna. Tomēr viņš tur varējis palikt ne ilgāk par desmit minūtēm, jo Ģēte, kuŗš viņa nodomu, domājams, bij izpratis, viņu laipnā kārtā izvadījis ārā. Šis komiskais mazais starpgadījums dara godu karalim, kā arī apgaismo mums Ģētes lepni pazemīgo kautrēšanos no cilvēkiem.

Tā ir tā pati tūkstošveidīgā bagātībā mirdzoša gara pārvarošā vienkāršība, kas atklājās arī viņa guļamistabā un mīršanas istabā: mūka vai kaŗavīra mājoklis. Mēs stāvam pie atzveltnes krēsla, kuŗā viņš izcīnījis savas pēdējās stundas grūto cīņu un izdvesis savu dvēseli. Mana mūža dienu pēdas...

Fausta galvenā ideja.

Fausts.

„Uz gara augstumiem,
Kā Alpu kalnajiem,
Ved simtiem kāpieni,
Tie katram redzami.
Un augšup traucoties.
Kā ērglam ceļoties,
Jo tālāk plešas skats,
Jo lielāks topu pats —
Un vairāk iegūstot,
Jo vairāk man ko dot,
Ar savu plašumu,
Es visu apkamptu! —
Bet tumši atvāri,
Tur sirdī dziļumi
Nevienam zināmi,
Ne pašam tverami,
Tur sapņi divaini
Un ziedi brīnišķi —
Drīz tie kā liesma spīd,
Drīz dzelmes klēpī slīd,
Un vilnis vilni jauc
Un banga bangu trauc...
Ko vilņos aproku
Nevienam nedodu.“ —

Tā mūsu (pirmā) dzejniece Aspazija dzied dzejolī „Dzelme“. — Tur dvēselē — sirds dziļumos jūtu vilņiem vilņojot un bangām bangojot ronas un iz brīnumainās dzelmes iznirst un prāta saules staros spodrojas dzejas pērles.

„Dziļākās domas“ — dzied Rainis — „Smadzenes izvaid, Bezveida murgos, Kvēlošās jausmās. — Domas tik plašas, Tirdošas, smagas, Itin kā liktens Alažā dzīve. — Nekāda prieka Domāt šīs domas; Bēgtu — kur bēgsi? Tver, gaužās un samin.“ —

Viņas ir jāzdomā šīs dziļākās domas, viņas ir jārada šīs istās krāšņās burvīgās dzejas pērles. Viņas dzimst dzejnieka sirds dziļumos, rodas nepieciešami, kā rozes zieds. —

Viens no tādiem īstiem un viskrāšņākiem pasaules literatūras dzejas ziediem ir Ģētes „Fausts“. Tas ir lielā olimpieša Ģētes lielākais mūža darbs. Visā pasaules literatūrā „Fausts“ ir pats visdziļākais un dziļdomīgākais dzejas darbs.

Ir trīs tādi tik vareni un grandiozi darbi pasaules literatūrā, kas aptver un attēlo visu savu laikmetu, darbi, kuŗos ietilpst gadu simteņi ar visām ciņām, dziņām un pasaules uzskatiem.

Šie trīs pasaules literatūras nemirstīgie dzejas darbi ir Homēra „Odiseja“ un „Iliāda“, Dantes „Dievišķā komēdija“ („Divina Comedia“) un Ģētes „Fausts“. —

Dievišķā Homēra nemirstīgajā dzejā ietilpst un attēlots cilvēces mitoloģiskais laikmets, lielā Dantes lieliskajā, brīnumainajā, dziļajā, burvīgi skaistajā fantazijā „Divina Comedia“ — reliģiskais laikmets un lielā olimpieša Ģētes dziļdomīgajā „Faurstā“ — racionālistiskais jeb prātnieciskais gadu simtenis. —

Cilvēks visos laikos un visur ir dzinies un dzenās pēc laimes. Viņš grib laimi gūt, grib laimīgs kļūt. Tas sakņojas dziļi cilvēka dabā.

Hoffnung.

Es reden und träumen die Menschen viel
Von bessern künftigen Tagen;
Nach einem glücklichen goldenen Ziel
Sieht man sie rennen und jagen.
Die Welt wird alt und wieder jung,
Doch der mensch hofft immer Verbesserung.
Die Hoffnung führt ihn ins Leben ein,
Sie unflattert den fröhlichen Knaben,
Den Jünglingo locket ihr Zauberschein,
Sie wird mit dem Greisnicht begraben;
Denn beschliesst er im Grabe den müden Lauf,
Noch am Grabe pflanzt er — die Hoffnung auf.
Es ist kein leerer, schmeichelnder Aahn,
Erzeugt im Gehirne des Thoren.
Im Herzen Kündet es laut sich an:
Zu was Bessern sind wir geboren;
Und was die innere Stimme spricht,
Das täuscht die hoffende Seele nicht.

Kā stādīni tiecas saulei pretī, tā cilvēki laimei. — Skaisti to izteic Šillers dzejolī „Cerība“, sacīdams: „Es reden und träumen die Menschen viel Von Künftigen bessern Tagen, Nach einem glücklichen goldenen Ziel Sieht man sie rennen und jagen. Die Welt wird alt und wird wiederum jung Doch der Mensch hofft immer Verbesserung.“ (Cilvēki runā un sapņo — lūk — daudz Par nākamām labākām dienām, Pēc mērķiem augstiem un laimīgiem Mēs redzam tos dzenamies, skrejām, Gan pasaule veca, gan jauna top, Tomēr cilvēks cerē uz labošaunos).

Cerība uz laimi, — kā ideālais dzejnieks tālāk dzied, — cilvēku ievēd dzīvībā, viņa lido ap puisenu smudrajo, sasilda jaunekli staltajo, pat sirmgalvju krūtīs tā vēl neizdziest, jo kad kapā tas gurdajo ceļu beidz, i tad pie kapa viņš vēl uzsprauž cerību pēc laimes. —

Arī „Fausts“ — šis mūžam nerimstošais gars.

Kur nu ir laime, augstākā, pilnīgākā laime, pēc kuņas tiecas visa dzīvā radība, cilvēce, cilvēks, „Fausts“ tā dzenas? — Kur? Ir dažādi rakstūri. Prāta un jūtu cilvēki un praktiskas darbīgas būtnes. Katram pēc savas dabas laime šķietas savāda esam. Sengrieķu ģeniālākais filozofs Platōns un lielākais senatnes polihistor Aristotels viņu ieraudzīja dziņā pēc cilvēka pilnības, dziņā pēc visa atziņas, dziņā pēc patiesības.

Visa laba ideja bija šīs dziņas un cenšanās augstākais gala mērķis. Kādā Rafaēla gleznā — „Atēnu filozofu skola“, „Dzejas Parnasā“ mēs redzam Platōna skatu vērstu uz augšu — uz viņa ideju pasauli, kur skaidrība, pilnība, visa laimība, lielais zinātnieks-filozofs Aristotels tam blakus turpreti savu skatu vērš uz zemi un uz to rādīdams, it kā saka: arī viņa, zeme, krietnajam — prātīgajam nav mēma. Tur uz viņas, zemes, lai cilvēks stingri stāv! Tur darbībā sev un citiem cilvēkiem arvien pilnīgāks tapdams, lai cilvēks savas spējas atīsta un laimi rod! Augstākā laime pēc Aristoteļa rodama teorētiskā zinātniskā darbībā. Grieķu filozofu skola — stoīķi tieši, cilvēka uzdevumu un augstāko laimi ieraudzīja tādā cilvēka dzīvošanā, kas saskaņā ar dabu, epikūristi — baudā, lielais Nacarietis tuvāku mīlestības darbos un censībā — dziņā tapt pilnīgam. Sirdi aizgrābjošs un varēns ir viņa nostāsts par žēlsirdīgo zamarieti. —

Tuvāku mīlestība un mīlestības darbi tik vēl cilvēku paceļ un padara par īstu cilvēku. „Tik tas britiņš dārgi sver, ko ar labiem darbiem vada“! Un ik viena ticība ir tikai tik vērtā, cik viņa parādās īstu cilvēka tuvāku mīlestības darbu.

Skaisti to izteic Lesings nostāstā par brīnuma gredzenu lugā „Nātāns Gudrais“. Gredzenam piemīt brīnumspēja darīt patīkamu pie Dieva un pie cilvēkiem. „Lai katris cīstās savā nepērkamā, no aizspriedumiem brīvā mīlestībā! Lai visi viens par otru, sacenšās, Ka savā gredzenā var parādīt Kāds akmens spēks! Lai pabalsta šo spēku Ar lēnību, ar mīļu satīcību, Ar labiem darbiem, padevību Dievam! — Mīlestības Dievam. Jaunās derības, kristīgo Dievam, ne Vecās derības, žīdu dievam — Jachvem.

Mīlestības darbos un atziņā, dziņā pēc patiesības Lesings atrod cilvēka augstāko uzdevumu, cilvēka laimi. „Tēvs,“ tā viņš saka, „ja Tu savā labajā rokā turētu visu patiesību un savā kreisajā tik dziņu pēc patiesības un sacītu: izvēlies! Tēvs, tad es atbildētu: es izvēlos kreiso, sniedzi man to, jo visa patiesība visā viņas pilnībā ir tikai jums — dieviem. Mums, cilvēkiem, tik atliek — cenšanās pēc patiesības.

Nu un kā Ģēte izturas attiecībā uz šām problēmām? Kur viņa „Fausts“, šis mūžīgais nemiera un šaubu un bezgala cēnsības gars, cilvēka augstāko uzdevumu un laimi rod? — Atziņā — zinātnē, baudā vai tuvāku mīlestības darbos? Kurā no šīm problēmām „Fausts“ atrod augstāko apmierinājumu? —

Laimi? Ar lielu skubu un sparū „Fausts“ nododas vispirms zinātnei. Viņš pēta un pēta ieracies starp grāmatām. Viņš grib visu izpētīt, visu zināt un tad visa atziņā apmierinājumu un augstāko laimi gūt. — „Viņš prasa zvaigznes visu skaistākās visaugstos priekus kādus zeme rada, Viņš aptver tuvumu un tāles mēro, Bet viņu Krūtīs ilgās mūžam sēro.“ — —

Atziņā — visaugstāko laimi, mieru velti rast! — Tur viņas nav, tur tikai mūžgs nemiers. mūžīga dziņa pēc patiesības. Pašas patiesības un laimes — nav. Sagrauzts un nemierīgs tāpēc „Fausts“ atzīstās:

„Esmu nu studējis prātniecību,
Tiesu zinības, ārstniecību,
Un diemžēl ticības mācības arī —
Ar kvēlošu centību, plaši un gaļi.
Še nabags ners, es stāvu nu!
Tik gudris, kā bijis iepriekšu;
Saucos par maģistri, saucos par doktoru pat,
Un savus skolniekus gadu no gad',
Vazāju apkārt aiz deguna gala —
Augšup un lejup bez mērķa, bez gala —
Un redzu — mēs nevaram zināt neka!

Tas sirdi kā uguniem dedzinā.
Es jūtu, ka viss, ko es zinu, ir nieks,
Es jūtu, ka nevaru mācīt ko labu,
Cilāt un pārvērst cilvēka dabu.
Nav man arī ne mantas, ne naudas,
No pasaules goda ne mazākās jaudas;
Suns lai tur dzīvo vēl tādās mokās!

Tā „Fausts“ atziņā laimes un miera neatrazdams. Viņā nu atmosfās no prāta un dziņā pēc zinātnēm nospiestās jūtas, kā ilgi aizdambēti ūdeņi viņas laužas uz āru, prasīdamas savu daļu. Cilvēks nav vien prāta, bet arī jūtu būtne.

Ne vienpusībā jāizpaužās, bet harmonijā.

Jūtām atmosfoties, tām pēc savām tiesībām prasot, rodas un „Faustam“ tā gluži dabiski piesitas viņa velns — Mefistofels.

Nav cilvēka bez tā. Īstā brīdī viņš katram klāt. Pat Kristum tuksnesī, kad tas 40 dienas bija gavējis. Ikvienu viņš kārdina un vilina pēc tā dabas. Laime parādās tik spulgā, tik skaistā, tik burvīgā plīvurā, tik izstiept rokas un to savtvert, turēt ciet' un mūžam neizlaist! — Bet dzīves, cilvēka mūžīgā traģika: laime, tikko to skar, izirst kā sapņu tēls.

Viņa ir mūžam kairinoša, vilinoša, neesoša.

„Fausta“ Mefistofels viņam to uzbur un rāda „Fausta“ pirmā daļā — skaistajā Grietiņas personā, otrā daļā — sengrieķu skaistuma ideālā — Helenas tēlā. Bet arī jūtu pasaulē, baudu dzīvē, kaut viņš tajā arī dodas atjaunotā veidā ar Mefistofeļa palīdzību un ar atjaunotu sparū, „Fausts“ laimes nevarēja at-rast un — neatrada.

Fausta daba visaugstās laimes nevarēja rast zemā zemes baudā. — —

„Nem,“ saka tas Kungs uz Mefistofeli, „atvilini nost šo garu
No gaismas avota, un novadi,

Ja spēji, līdzī sev uz pagari.

Un stāvi kaunā, ja tev jāatzīstās:

Labs cilvēks, kaut tas ar' tik tumši cīstās,

Gan īsto ceļu apzinās.“ —

Faustam piestāties Mefistofels to arī tad bija mēģinājis darīt, bija gribējis „Faustu“ dabūt tik tālu, ka tas zemajos zemes baudījumos augstāko laimi un mieru gūtu, lai tos puteklus rītu un vēl ar prieku, kā viņa tanta, čūska, viņlaiku. —

Slēdzot ar Faustu derību Mefistofels saka:

Es gribu šeitān tavā varā doties,
Bez miera atdusas tev paklausīt;

Bet viņā saulē atkal satiekoties,
Tev būs to pašu manim izpildīt.

Fausts atbild:

„Maz bēdas man, kas viņā saulē gaida,
Ja reiz šī zeme pišļos birst,
Vai cita vairs iz drupām nirst.
Tik šinī pasaulē man prieki smaida,
Šī saule vien pār manām sāpēm starus raida;
Ja reizi man no viņām jāšķirās,
Kas grib un var, lai notiekas.

Par to neka es dzirdēt negribu,
Vai mīlēs tur un pazīs ienaidu,
Un vai tur sfairas viņās zvaigžņu malās
Ar' apakšā un augšā dalās.“

Ja apmierināts reiz es laiski dusēt liktos,

Lai tūlīn pazaudēju cīņīņu!
Ja tu ar glaimiem mani apmāktu,
Ka es pats sevim iepatiktos,
Ja miesas baudījums man garu veiktu:
Lai tā man diena pēdējā!
Tā derēsim!

Mefistofels. Nu topp!

Fausts. Lai notiek tā:

Ja es uz acu mirkļa teiktu:
Cik jauks tu esi, paliec vēl pie manis! —
Tad vari mani saitēs siet,
Tad labprāt gribu bojā iet!
Lai atskan drūmi nāves zvanis,
Tad diezgan tu man kalpojis,
Lai rādītājs tad krit, lai pulkstens stājās
Man mūža cēliens pagājis.“ —

Tā Fausts. „Tik labi apdomā,“ tā Mefistofels nosaka,
„velns visa iegādājās.“

Fausts. Uz to tev arī pilna vaļa. Ne vieglprātīgi derēt ielaidos; Ja rimstu, tad par kalpu nododos, Vai tev, vai citam — kāda man tur daļa.

Bet baudi pasaulē, Fausts, acīmredzot, noveikts nav. Kas ceņšās tas ar' pazīst maldū un cenzdamies ar' maldos bojā neiet.

Fausts derību vinnējis, jo baudās tas laimes un miera nav atradis. Arī zinātnē nē. —

Kur cilvēka uzdevums, kur viņa laime mīt, kur? —
Fausts laimi beidzot atrod darbībā cilvēces labā.

Viņš atņem jūrai zemi, atspiezdams ar dambju palīdzību
jūru atpakaļ un tā tiek iegūta jauna zeme darbīgām, brīvām,
laimīgām paaudzēm.

Garā to skatīdams Fausts sajūt apmierinājumu un bauda
visaugstāko laimi.

Dzīves vakarā Fausts saka:

„Es dzīvi skriešus izskrējis,
Ikkatru gadījumu izlietojis;
Kas nepieticīgs, par to nežēlojis,
Ko nenotvēris, tiku atstājis. —
Es tikai vēlējos un darīju,
Un atkal vēlējos; ar varību
Tā dzīvē traucu; pirms gan varonīgi.
Bet nu iet gurdi, nu iet apdomīgi.
Man zemes loks ir diezgan pazīstams;
Uz āru izskats mums nav iespējams.
Tas nelga, kas turp skatus virzinājis,
Aiz debešiem sev līdzus iedomājis!
Lai cieti stāv un še lai apskatās!
Nav dzīve mēma tam, kas darbojās.
Ko mūžību tam vaj'ga klaidus mērot?
Viss ira tverams, ko viņš iespēj vērot.
Lai tā viņš dzīves dienu nostaiģā;
Kad gari spoko, lai viņš nebēdā;
Lai mokas, laimi rod tik ceņšoties,
Ne mirkli neļauj apmierināties!

(Un jau aklis ticis):

Nakts tumšums visu dziļāk, dziļi klājis,
Bet iekšā spoža gaisma spīd:
Es steidzu izpildīt, ko nodomājis;
Tik kunga vārds ir tas, kas svarā krīt.
No guļas augšā, manu kalpu milns!
Lai drošo darbu skatu laimes pilns!
Tik naski ročus tverat, kapil, lāpstu!
Jo darbu gatavu drīz redzēt slāpstu.
Kur mundris noskums, stingris rīkojums,
Tur visu jaukais algojums.
Lai visu lielo darbu pabeigt sokās,
Tur vaj'dzīgs gars viens pats, bet tūkstots rokas.

(Uz Mesistofeli):

Cik vien tik iespējams,
Tik gādā strādniekus pēc bara baru,
Ar baudām mudini un stingru varu,
Ne naudas, glaimu, spaidu taupīdams!
Ik dienas lai top manim paziņots,
Par cik ir sāktais grāvis pagarots.
Tur stieejas tīreļš kalnam gaŗam,
Kā mēris izdveš visu iegūto;
Ja rāvo purvi ar' vēl novilkēt varam,
Mēs beigās sasniedzam visaugstāko.
Es miljoniem telpu valā klāju,
Ne drošai gan, bet brīvai dzīvei māju!
Tur zaļo lauks — un lopi cilvēki
Tur mielojās pa jauno mājokli
Un tūdaļ apsēsti ir apkārt kalni,
Ko rosa tauta uzcēla par valni.
Un vidū paradīze atklājās;
Kad ārā bangas traki saslejas
Un laužas iekšā, graužot nikniem zobiem,
Steidz visi pretī stāties rautiem robiem.
Jā! šādām domām pilni padots esmu,
Tā gudrība visaugstākā;
Kā pelna brīvības un dzīves dvēsmu
Tik, kas ikdienas gūst to cīņiņā.
Tā pavada ar briesmām apradis,
Še gadus bērns un vīrs un sirmgalvis.
Šo nudzekli es labprāt redzētu,
Ar brīvu tautu brīvi stāvētu.
Es spētu sacīt uz šo brīdi:
Tu esi skaists! jel kavējies!
Viss, ko es radīju pa dzīves sprīdi,
Ne mūžos nevar izgaisties.“
Šī laime iepriekš mani saviļņo
Nu baudu acumirkli augstāko.“ —

Fausts nokrīt, lemuri viņu uzķer un noliek uz zemi.
Mefistofels nevarēdams Fausta apmierinājuma un laimes
izprast, brīnīdamies saka:

„Ne laime, ne kāds prieks tam pietika;
Pēc maiņu tēliem cītās viņš ar dziņu:
Nu necīgs pēdējs mirklis pienāca —
Un nabags vēlās turēt viņu.
Kas man tik vareni bij' pretojies. —

Laiks valā, — smiltīs viņš šē izstiepies.
Un pulkstens stājies“.

Fausts beidzis savu darba pilno dzīvi. Mefistofels domā, ka viņš, Mefistofels, derību vinnējis.

Dēļ Fausta dvēseles starp labiem un ļauniem gariem cīņa. Engēli uzvar, degošas rozes velniem virsū kaisīdami un beidzot aiznes Fausta dvēseli.

Šis garu sfairas loceklis
Ir atrauts ļaunam garam!
Kas mūžam cīstot kaņojis
To brīvi pestīt varam.“

Tā engēli dzied lidojot augstākā gaisa kārtā, Fausta nemirstamo daļu nesot. Un visbeidzot atskan „Chorus mysticus“ maigās skaņas:

Chorus mysticus:

Alles Vergängliche
Ist nur ein Gleichniss;
Das Unzulängliche,
Hier wird's Ereigniss;
Das Unbeschreibliche,
Hier ist's gethan;
Das Ewigweibliche
Zieht uns hinan.

„Nīcīgais, vīstošais —
Līdzības tēli;
Nesniegti klīstošais
Sasniegts šē cēli.
Netveram' dievišķais
Dzīvē šē zeļ;
Mūžīgi sievišķais
Augšup mūs ceļ.“

Latviešu tautas dvēsele un ētiskais ideāls dainās.

Tautas dzīve, viņas iekārtas, ticējumi un mākslas ir tik viņas neredzamās dvēseles redzama izteiksme. Katrai rasei ir sava īpatnēja gara konstrukcija, kuŗa ir tikpat noteikta kā viņas anatomiskā uzbūve. Iespaidi, kādiem indivīds padots un kuŗi noteic viņas izturēšanos, ir trijādi: pirmais un droši vien vissvarīgākais iespaids, ir mūsu priekšteču iespaids, otrs ir vecāku iespaids un trešais, kuŗu gan labprāt uzskata par vis-svarīgāko, kaut gan viņš vispāri ir pats visvājākais, tas ir apkārtnes iespaids. Tautas kultūra dibinās uz nedaudzu pamatideju pamata. No šīm idejām atvasinājās un atkarājās viņas iekārtas, viņas literātūra un viņas māksla. Idejas sociālajam svarīgumam nav nekādas citas patiesas mērauklas kā vienīgi tā vara, tas iespaids, kas viņam ir uz dvēseli. No rases atkaras, kā tautas izturas un darbojas zem notikumu un pārgrozību iespaida. Rases dvēsele noteic un pārvalda tāpat iekārtas un likumu grāmatas, kā despotu gribu un loka tādējādi viņu likteni.

Rases dvēseles pazīšana dara iespējamu vēstures hieroglifu saburtošanu. Viņa izskaidro valsts varenības un pagrīšanās iemeslus un māca mums saprast kāpēc zināmas tautas savstarpēji sajaucas, kamēr citas to nekad nedara.

Rasu gara konstitūcija noteic viņu pasaules un dzīves uzskatu un tā tad arī viņu izturēšanos.

Atsevišķs cilvēks ir, ko viņš arī nedarītu un kā izturētos, arvien savas rases reprezentants. Ideju un sajūtu daudzums, ko kādas zemes indivīds dzimstot manto ir tas, kas rada un veido rases dvēseli. Pēc savas būtības viņa ir nesaredzama, bet savā iedarbībā viņa ir ļoti saredzama, jo īstenībā viņa noteic un pārvald visas tautas attīstības gaitu.

Dvēseles galvenās labās tieksmes un rakstura stingrību attīstīt ir mūsu dienu audzināšanas galvenais uzdevums.

Tautas dvēseles tieksmes un tautas raksturs ir smalki jāpazīst un ar lielu izpratni un veiksmi jāievēro arī visiem valsts-

vīriem. Tautas liktenis slēpjas tautā pašā un ne viņas valdības formā. Viss, ko no valdības var prasīt, ir, lai viņa ievēro un izved nācijas sajūtas, ilgas un idejas. Ideja ir kas neuzvarams. Viņas spēks līdzinās varenas straumes spēkam, ko vairs nekāds valnis nespēj aizturēt. Ir arvien viegli tautā atrast dažus simtus, tūkstošus, kuŗi gatavi mirt par kādu ideju, kuŗa pārvalda viņu prātu un jūtas. Stipru pārliecību var cerēt veikt tai pretim stādot vismaz tikpat stipru pārliecību. Ticību pārvar tik lielāka, stiprāka ticība. Tiklīdz kā kāda jauna ideja uzvarējusi, viņa uzspiež visam savu zīmogu.

Kas grib būt valsts vīrs, tā gara skatam jāspēj iespiesties tautas dvēselē

Politikā patiesi lieli vīri ir tikai tie, kuŗi iepriekš sajūt un nojauš ronošās vajadzības un pagātnes sagatavotos nākotnes notikumus un rāda ejamo ceļu. Tautu var pareizi vadīt tik iemieso, realizējot viņas sapņus un ilgu tēlus. „Mozus židiem realizēja viņu ilgas pēc atsvabināšanās no ēģiptiešu jūga, kuŗas tiem bija kopš gadiem radušās un kuŗas tie loloja savās vergu smadzenēs. Kristus un Buddha izprata un sajuta sava laika bezgala lielo postu, un tuvāku mīlestības un līdzcietības jūtas, kuŗas šajos vispārējos ciešanu laikmetos sāka lauzt sev ceļu, pārveidoja par reliģiju. Muhameds ar savu reliģiju ticības vienībā realizēja arābu tautas vienības ideju, tautas, kuŗa bija sadalījusies tūkstošās naidīgās ciltīs un alka pēc miera un apvienības. Napoleons iemiesoja — realizēja kara slavas, godkāres un revolūcionārās propagandas ideālu, tautas īpašības, pateicoties kam viņš piecpadsmit gadus sev tautu visur aizrāva līdz. Bismarks apvienojot mazās Vācijas valstiņas un pēc dāņu, austriešu un franču pārvarēšanas radot vācu ķeizārvalsti. Musolini nodibinādams Itālijā stingru kārtību, senos purvus nosusinādams un pārvērsdams par auglīgām druvām, skaistiem dārzjiem un celdams tur jaunas pilsētas, modināja tautā sapņus un radīja tautas dvēselē ilgas pēc senās Romas valsts varenības un lieluma. Mūsu Tautas Vadonis — Tēvijas Tēvs Kārlis Ulmanis radīja tautā vienības ideju, realizēja — piepildīja neatkarīgas latviešu valsts ideju, atdeva latviešiem viņu tiem no-laupīto zemi, amatniekiem ģildes. Daudzas idejas ir jau reālizētas. Saudzis ar tautu, iedams tautā, dzirdēdams tautas, kā saimnieku, tā strādnieku, sirdspukstienus, viņš, ticu, piepildīs taisnības ideju, panākot, ka ikviens dara savu un dabun savu. Ievedīs monopolus, kas valsts izbūvei, lai pilnam rastu līdzekļus, ir tik visai nepieciešami un par visām lietām, lai latviešus padarītu par dabas kungiem, izbūvējot — izmantojot Latvijas

ūdens kritumus, īpaši Daugavas krāces ar pašas tautas spēkiem.

Cilvēka daba (raksturs), kā jau Hērakleits (500 g. pr. Kr.) saka, ir viņa, cilvēka un līdz ar to arī tautas daimons.

Tautas dvēsele ir spēks, kas visur izpaužas, kas visu vada, noteic.

Latvju tautas dvēsele, neskatoties uz latviešu lielo nenovīdību, kas viņiem piemīt, tomēr ir burvīga, balta, skaista un laba. Burvīgi skaista un daiļas ir viņas atspulgi — dainas.*)

Skat. „Latviešu Tautas dvēsele“. Otrais papildināts izdevums, Rīgā, 1932. g.

Ir apskatīts Ētiskais ideāls zinātnē, reliģijā, mākslā, filozofijā, dzejā, Lesinga „Nātānā Gudrajā“, Gētes „Faustā“. „Ētiskais ideāls“ mūsu nemirstīgajās, burvīgi skaistajās Dainās stāv ne uz zemāka, bet uz līdzīga ētiska līmeņa.

Vācu tirgotāji iebraucot Daugavas grīvā, vispāri vāci ar saviem bīskapiem, bruņiniekiem iekarojot Latviju mums ir nesuši tik verdzību un nekādu augstāku kultūru. Ētiskais ideāls dainās stāv daudz augstāk, nekā tas līmenis, uz kura vāci paši atradās. Spilgti tas izpaužas „Latvju dainās“ Kr. Barona kopjumā (Rīgā, 1922. g., Valtera un Rapas akc. sab. izdevumā) un manā „Latviešu tautas dvēsele“ (Rīgā, 1932. g.). Še lai pievests sekošais:

„Dievs pats sodi tēvu,
Dievs pats sodi māti,
Kas man lielu audzināja
Šinī vergu zemītē.“

Vergu laiku latvietis brīvību tā tad turēja augstāku, vērtīgāku, nekā dzīvi verdzībā. Labāki pēc viņa ieskata un sajūtas nedzīvot, nekā dzīvot tādos apstākļos. —

Grūts liktenis šai tik brīvai, sirdsdiļumos brīvai tautai, bargu kungu kalpinātai.

„Kas tie tādi, kas dziedāja
Bez saulītes vakarā? —
Tie ir visi bāra bērni,
Bargu kungu klausītāji.
Kurin' ugun', silda gaisu,
Slauka gaužas asaras;
Krimta cietu pelav' maizi,
Avotiņā mērcēdami...“

Saulīt vēlu vakarāi
Sēžas zelta laiviņā.
Rītā agri uzlēkdama,
Atstāj laivu ligojot.

Kam, saulīte, vēlu lēci?
Kur tik ilgi kavējies? —
Aiz viņiemi kalniņiemi,
Bāra bērņus sildīdama.“

Gaišā, saulainā dvēsele alkst gaismas, saulītes.

„Saulīt' tecēj' tecēdama,
Es paliku pavēnī...
Nava savas māmuliņas,
Kas iecēla saulītē...

Tec, saulīte, pagaid' manis,
Ko es tevīm pasacīš':
Aiznes manai māmuliņai
Simtu labu vakariņu!..

Jau saulīte zemu, zemu —
Māmuliņa tāļu, tāļu...
Teku, tekū — napanāku,
Saucu, saucu — nesasaucu!..

Tec, saulīte, atskaties,
Kas tek tevis meklēdami:
Simtiņš mazu bārenišu
Tek kailām kājiņām...

Līdzi, līdzi, labi ļaudis,
Nedar' žēli bāriņam,
Kā saulīte līdzi dara,
Visai zemei gaišumu!“

Līdzjūtīga, līdzcietīga, redzams, ir latvja baltā dvēsele. „Nedar' žēli bāriņam!“ Tādas aizgrābjošas skaņas plūst iz tautas sirdsdzilumiem.

Pēc brīvības, saulītes, gaismas ilgojas tīrā un skaidrā latvja dvēsele. Daudz vērtīgākas kā pasaules mantas tautu dēlam un tautu meitai ir gara mantas. Kā gudrais Zālamans n.) Dieva lūdzas, lai tas viņam dotu gaišu prātu gudri izšķirt, kas labs un kas ļauns, tāpat latvju tautas dēls un tautas meita lūdzas, lai saulīte viņiem dod savu baltumiņu, lai Dieviņš dod gaišu prātu, lai māmuliņa māca gudru padomiņu. Par rotām, greznošanos un priecīgu izdzīvi parasti domā un prāto jauna-

vas. Bet latvju tautas meitene lūdz savu dārgo māmiņu, lai māca viņu darbiņos. Pēc darba tai pirksti ķer un dvēsele gaismas, gudrības alkst. Tāpēc arī tagad viņas uz mūsu gaismas pili tik čakli kājas aun un zinātnes templī gaismu dzer kāri. Ka sievietē lūgs Dievu pēc prāta gaismas, pēc gudra padomiņa, tas nez' vai pavisam būs atrodams kādas citas nācijās tautas dziesmās. Visai raksturīgas tāpēc ir sekošas tautas dziesmas, kurās tik skaisti izpaužas gaiša un balta, pēc zinātnēm alkstoša dvēsele:

„Šuj', māmiņ, man kreklu
Deviņām vilitēm;
Devītā vilitē
Liec man gudru padomiņu.

Ai, saulīt, tu es' balta —
Dod man savu baltumiņu!
Ai, Laimiņ, tu vesela —
Dod man savu veselību!

Jā, Dieviņ, mantu dodī,
Dodi gudru padomiņu;
Manta vien maz der lieti,
Ja nav gudra padomiņa.

Sitat mani kur sizdami
Pa galviņu nesitat:
Galvā man viss prātiņis,
Viss gudrais padomiņš.

Sitiet mani kur sizdami,
Pa galviņu nesitiet:
Iztek mani asentiņi,
Nava gudra padomiņa.

Māci mani, māmuliņa,
Māci labā darbiņā:
Sīki šūt, smalki vērpt,
Sev raženu taisīties.

Māci mani, māmuliņa.
Visādam darbiņam;
Izmācīj'se darbiņam
Māci gudru padomiņu.

Māci mani, māmuliņa,
Visādos darbiņos.
Izmācīj'se darbiņos,
Dod labos ļautiņos.“

Saprotams, ka dvēsele, kas alkst pēc gaismas, gudrības,
ir balta, laba, saticīga.

„Maza biju, balta gāju
Bāleliņa druviņā;
Bāliņš pirka vainadziņu,
Tautiets zelta gredzentiņu.

Bite, bite, meita, meita
Tā nerieba nevienam:
Bite druvas nesliedēja,
Meitas naida neturēja.

Lai dreb lapa, kam dreb lapa
Liepai lapa nedrebēja;
Lai tur naidu, kas tur naidu,
Meitas naida neturēja.

Ai, kaimiņu zeltenītes,
Mūs' mīlīgu dzīvošanu!
Viena pate roze zied,
Visas vija vainadziņu.

Mēs bijām ciema meitas,
Kā māsiņas turamies;
Cik dižs rieksta kodoliņš,
To mēs pušu dalījām.

Tā dzīvot meitiņām,
Kā baltām aitiņām:
Nenīsties, nebārties,
Neturēt ienaidiņ'.

Labāk gāju dziedādama,
Ne ap otru runādama:
Drīz, ap otru runādama,
Top lielāi ienaidā.“

Nevien balta, laba, saticīga, bet arī šķīsta, balta kā
sniegs, kā lilija maiga, kā mimoza ir tautu meitas dvēsele.

Arī tautas dēlam ir dārga māsas tīrā, baltā dvēsele. Viņš
mīļi lūdzas māsiņu, lai skaidra, šķīsta tai sirsiņa, lai uzaug
laba, tikumīga, ar godu lai nēsā vainadziņu. Viņa paša dvē-
sele jau ar' ir tik sirdsšķīsta, balta, un baltais bāleliņš grib tā-
das pat māsiņas ar baltu sirdsšķīstu dvēseli.

„Audz godā, man' māsiņa,
Valkā vara vainadziņu;

Brāļi tevi mīļi gaida
Ar godiņu izaugam.

Ar godiņu, jaunas meitas,
Ne ar zeltu, sudrabiņu;
Zelt', sudrabu gan dabūs,
Goda vairs nedabūs.“

Bet brālīša māsiņa ir tikumīga, tikumības bauslība tai sirdī dzīļi rakstīta ir, viņa jau tikumības dīglus no senčiem un vecākiem mantojusi ir, ka bažu tai nav, ka negodā krist tā varētu, un būdama droša, ka no tikumības ceļiem neviens to novērst nespēs, viņa pašapziņīgi atbild:

„Brālis mani lūdzin lūdza:
Māsiņ, kaunu man nedar'!
Es tev kauna nedarišu,
Lūdz, brālīti, vai nelūdz.

Glabāj' savu vainadziņu,
Kā sirsniņu azotē,
Jau redzēju dažu labu
Bez godiņa noņemam.

Labāk lecu ūdenī
Ne radiem kaunu daru,
Labāk manu augumiņu
Lai sit vilnis maliņā.

Labāk redzu zelta naudu
Ugunī sadegot,
Nekā savu augumiņu
Negodā paliekot.

Labāk redzu zelta naudu
Zil' ugunī sadegot,
Nekā savu augumiņu
Negodā noliekot.

Manis dēļ(i) bāleliņi,
Zemu acis nenesiet;
Ar godiņu novalkāšu
Jūsu pirktu vainadziņu.

Glaužu savus sirmus matus,
Lieku ziedu vainadziņu;
Labāk veca ar godiņu,
Nekā jauna bez godiņa.

Labāk mani sirmi mati
Zem vizuļu vainadziņa,
Nekā man zelta mice
Bez godiņa galviņā.“

Autonoma, pašdarbīga, uzņēmīga ir tautas baltā, tikumīgā dvēsele. Arī skaidrsirdes tautu meitas dvēsele ir tāda pat pašdarbīga, uzņēmīga, pati enerģija. Citādi jar ar' tas nemaz nevar būt! Sievietes dvēsele ir tautas dzīvības avots.

Latviete ir darbīga, izturīga, gādīga, čakli kā skudra viņa nenogurusi visu cauru dienu tekā un darbuk veic, kā bite tā medu nes un dzīvi saldu dar'. Viņa ir mājas labais ģēnijs, kam saulaina dvēsele un gaismu kas dzīvē nes.

„Ai dzīvīte, ai dzīvīte!
Pie dzīvītes vajadzēja
Vieglu roku, vieglu kāju,
Laba gudra padomiņa.

Dievs man deva, dievs man deva,
Dievs rokā neiedeva,
Dievs rokā neiedeva,
Iekām pate nepelnīju.

Divi rokas, divi kājas,
Tie bij' mani četri kalpi;
Kad tie četri piekusīs,
Nevienam nemīlēšu.

Drīz es gāju, drīz darīju,
Drīz es otru aicināju;
Drīzajam, veiklajam
Nākt ar mani ietaļām.“

Pašdarbīga, čakla, izturīga ir latvju sieviete. Pati viņa visu dara, tik uz sevi palaujas. Dievs gan deva, viņa saka, tik vis rokā neiedeva, iekām pati nepelnīju. — Bez paša darba nekas nebūs. Ja pats nestrādāsi, ja pats nepelnīsi, i Dievs pats tad rokā neiedos.

Ora et labora! (Lūdz Dievu un strādā!) — Svētība tad mājā nāks un laime sirdī mitīs. Tik darbā ir svētība, tik darbā ir laime. Tik darbā sev, tik darbā tuvākam, tautai, cilvēcei! — Bet sevišķi svarīgs šķiet esam man augšējos pantiņos tas, ka viņi mums rāda latviešu sievietes dvēseles pašdarbību, viņas autonomiju.

Darbīgs, čakls, uzņēmīgs, izturīgs ir arī tautas baltais bāleliņš. Viņš strādā dienu, viņš strādā nakti, bet liktenis viņam tomēr ir sūrs. Lai strādā, kā strādādams, nevar kungus piebarot. Kā baltais bāleliņš, tā baltā māseniņa, lūk, vergi ir! Tas viņiem sirdi, kā uguņiem dedzina. Sirds sāp un baltā dvēsele brīvības, gaismas, taisnības alkst.

„Strādāj’ dienu, strādāj’ nakti,
Nevar kungus piebarot;
Ai, bagāta veļu māte,
Palīdz kungus piebarot.

Vai tu zini bāleliņi,
Kāda mana dzīvošana?
Vilks nokoda kumeliņu,
Kungs paņēma līgaviņu.

Ai, dieviņi, kur līdišu,
Pilni meži vilku, lāču,
Pilni meži vilku, lāču,
Pilni lauki muižinieku.

Vai, dieviņ, kājas sāp,
Kalnā kāpti nevarēju;
Vai, dieviņ, sirds aizkusa,
Kunga darbu strādājot.

Aiz ko man līkas kājas,
Aiz ko kupris mugurā?
To man dara kunga rijas,
Kunga lieli tūrumi.

Aiz ko sīkas, aiz ko mazas
Suntalnieku zeltenītes?
Dienu kunga tūrumā,
Nakti kunga piedarbā.

Ej, saulīte, drīz pie Dieva,
Dod man svētu vakariņu;
Bargi kungi darbu deva,
Nedod svēta vakariņa.“

Tā bāra bērni, mūsu verdzinātie senči. Viņi gan cer, ka saulītei norietot darbs beigsies un būs miers, būs atdusa. Bet, vai dieviņ, kas tad tas?! — „Sen saulīte aizgājusi Aiz viņiem kalniņiem, Vēl strādāja bāra bērni Liela kunga tūrumā.“

Bet, kaut vergu važas senči nesa, kaut darbā sakropļoti, likām kāfām, kupri mugurā vēl kunga darbos svīda, sirds aiz-

kusa, tak verga krūtīs vēl vienumēr sirds brīva pukstēja. Nekāda vara, nekādi slogi tautas autonomās dvēseles vareno, spēcīgo brīvības dziņu vis nospīest un nomākt nespēja. Sirdī brīvs latvis palika, kaut verdzības važās to liktenis iekala.

Kad vairs nevarēja izturēt, kad posta slogs galīgi draudēja nospīest, tad dziesmās latvietis meklēja mieru un atspirdzi. Dvēseles sāpes un nopūtas izpaudās un izskanēja aizgrābjošās, sirdi satricinošās burvīgi skaistās tautas dziesmās. Sirdi tas atvieglināja un tajā radās salds debešķīgs miers. Ar savu nepārspējamo un nesalīdzināmi dziļo lirismu baltā latvju tautas dvēsele stipri atšķīras no visām citu tautu dvēsēlēm. Tādu tautas dziesmu nav nevienai citai tautai visā viņu pilnībā. Viss, ko maigā, jūtīgā tautas dvēsele jūt un pārdzīvo, izpaužas un izskan dziesmās: bēdas un prieki, un ilgas pēc gaismas un brīvības.

Neviena tauta ar tādu tiesību nav varējusi to izteikt, ko latviešu tauta sekošā tautas dziesmā:

„Dziedot dzimu, dziedot augu,
Dziedot mūžu nodzīvoju;
Dziedot nāvi ieraudzīju
Paradīzes dārziņā.“

Platōns runā par dvēseles valodu. Burvīgās dziesmu skaņas latviešu tautas dvēsele izskan.

„Leben atme die bildende Kundst, Geist fordr' ich
vom Dichter;
Aber die Seele spricht nur Polyhymnia aus.“
(Fr. Schiller).

(Dzīvību mākslai, kas tēlo, būs elpot; garu no dzejnieka prasu;
Bet dvēseli izteic tik Polihimnija vien.“)

Ar latviešu tautas dvēseli tas visā pilnībā noticis ir. —

Sāpīgu, sagrauztu sirdi latvietis nesa smago verdzības slogu. Kā iekšķīgi brīvs, kuŗa dvēsēlē taisnības sajūta dziļi mīta, viņš verdzības slogu dziļi sajūta kā kļiedzošu netaisnību, kā ko tādu, ko Dievs nekādi nedrīkstētu ciest. Viņa vērigā acs pasaulē redzēja netaisnības daudz. Ne tik vien verdzība tāda bija. Kāpēc Dievs to nenovērš? Viņš tak ir

spēcīgs, varens. Ja viņš, iekšķīgi brīvais latvis, tik spēcīgs būtu, viņš verdzības važas, netaisnību, postu, visas vainas un sāpes tad peklē tūliņ sviestu. Lai cilvēkiem labi klājas un lai laimīgi tie! Kāpēc tam jābūt citādi, ja Dievs vai dievi spēcīgi diezgan un taisnīgi ir?! Kā citkārt Prometejs ar Zevu, tā latvis ar savu Dievu tiesā iet un tam pārmet, ka viņš netaisni dara. Latvis, kuŗa dvēselē viena no galvenām tieksmēm taisnību darīt ir, nemaz citādi domāt un darīt nevar. Viņa taisnības sajūta iz viņa dvēseles dziļumiem ārā plūzdamā skaisti dzejā izpaužas.

„Kam, Dieviņi, tā darīji,
Citam labi, citam slikti?
Citam devi zelta naudu,
Citam spieķi rociņā.

Lidzi, Dieviņ, i līdzina,
Pa zemīti staigādams,
Neliec vaļas bagātam
Mīt nabagu kājiņām.

Nabadziņa taisnība
Vēja mātes šūpulī.
Neba sauca taisnība, —
Vēja māte pretim sauca.

Saulīt, balta tecēdama
Salīdzini šo zemīti:
Bagātie nabadziņu
Dziņu raka zemītē.“

Tas nedrīkst tā būt, tas nevar tā palikt, izlīdzināšanai jānotiek, vajaga būt kādai atmaksai, taisnībai jāvalda ir. Vai gan kungs lai nesodīts viņu kalpina, atņem tam mantu, pat līgavu? Nē, nē, kādai atmaksai vajaga būt! Par saviem grieķiem kungs taisnīgi cietīs. Citādi tas nemaz nevar būt. Tam latvietis nešaubīgi tic un ticībā šādā viņš praviēša mēlē nelietim, bargajam kungam, sludina bargu, bet taisnu Dieva sodu.

„Ai, kundziņi, ai, kundziņi,
Kam mocīji man bāliņu?
Vēls to tavu dvēselīti
Sveķu katlā dancinās.

Ai, bāliņi, mums, bāliņi,
Ellē darba gana būs:

Kundziņš virs trumulī,
Mums uguns jākurina.

Kas tur kļiedza, kas tur brēca
Elles katla dibenā?
Tā kundziņa dvēselīte,
Kas zemniekus vārdzināja.

Uz kundziņa dvēselītes
Manas gaužas asariņas:
Vakar pirku kumeliņu,
Šodien kunga rociņā.

Melna čūska miltus mala
Vidū jūras uz akmeņa.
Tos būs ēsti tiem kungiem,
Kas bez saules strādināja.

Kad man būtu tā naudiņa,
Kas guļ jūras dibenā,
Es nopirktu Rīgas pili
Ar visiem vāciešiem.
Es vācietim tā darītu,
Kā vācietis man darīja;

Es vācieti dancinātu
Uz karstiem ķieģeļiem,
Jo vācietis augstu lēktu,
Es pakurtu uguntiņu.

To darītu vācietim
Ko vācietis man darīja.
Dienu liktu mežā braukt,
Nakti riju kuldināt,
Svētdienā pēcpusdienas
Liktu cūkas paganīt.
Ai, vācieti, velna bērns,
Vēl tu iesi nabagos,
Vēl tev mani bāleliņi
Dos maizītes gabaliņu.“

„Kam, Dieviņi, tā darīji, Citam labi, citam slikti? Neliec
vaļas bagātam Mīt nabagu kājiņām!“ Tā vergu laiku
latvis, kam taisnības sajūta dvēselē mita, uz Dievu sauca. —
Un tagad?

„Gaṛām gāju moku muižu,
Nedzird vaira mocījot.

Vai pietrūka moku ļaužu,
Vai ar' (al.: Vai to) pašu mocītāju?"

Latvietis nopūtās, debess to dzirdēja. Gan Dieviņš taisnību, brīvību par velti nedeva Latvijai. No diženo strēlnieku dzīvības pilnajām, kūpošām karstajām asinīm mums brīvība, taisnība uzdīgs. Ar liesmainiem zobeniem asiem tie melnos bruņiniekus veica un verdzības tumšos cietokšņus šie varoņi gruvešos grāva.

Nu laiki ir jauni, nu Latvija brīva, nu Latvijā brīvība zied. Tik izkopt nu Latviju, tik brīvību sargāt! Lai brīvības uguns mums mūžīgi dvēselē visiem deg! Lai Latvijā vienumēr taisnības kausam ir pilnīgs svars!

„Kas dzīvību baidās ķīlām likt,
Pie īstas dzīvības nevar tas tikt.“

(Fr. Šillera „Jātnieku dziesma“.

Ed. Veidenbauma tulkojumā.)

Latvietis nekad nav baidījies dzīvību ķīlām likt, ja pie īstas brīvības tikt, ideālus skārt var. Kā senatnē, tā tagadnē. Par brīvību, tēvu zemi, latvietis smaidīdams cīņā iet un vienmēr gatavs pat savu dzīvību ķīlām likt. To pierādīja nesenās cīņas par tēvu zemes neatkarību. Drošsirdīgi un bez bailēm uzpurēties ideālu, tēvu zemes labā ir viens no vistiprākām galvenām tieksmēm latvieša un līdz ar to arī latviešu tautas dvēselē. Skaisti tas izpaužas tautas dziesmās.

„Uz ežiņas galvu liku,
Sargāj savu tēva zemi;
Labāk manu galvu ņēma,
Nekā manu tēva zemi

Labāk man karā mirt,
Ne celiņa maliņā.
Kaŗa kauta dvēselīte
Iet pie dieva dziedādama,
Iet pie dieva dziedādama,
Eņģelišu pulciņā.

Karā iešu es, māmiņ,
Vai tu gribi, vai negrib';
Māsiņām liela slava,
Karā kauti bāleliņ'.

Bet: Pate māte sav' dēliņu
Kaŗa vīru audzināja:
Īsus matūs audzināja,
Gaŗus svārkus šudināja.

Pate māte savu dēlu
Kaŗa vīru sataisīja:
Apvilkusi brūnus svārkus,
Piejoŗ zaļu zobeniņu.
Ai, bāliņi, ai, bāliņi,
Nem zobenu rociņā,
Ej uz prūŗu robeŗām,
Sargā savu tēvu zemi!

Apkārt kalnu saule tek,
Pāri tek mēnestiņis;
Apkārt jāju prūŗu zemi,
Cauri laidu zobeniņu.

Kaut man būtu brīvestība
No tiem kaŗa virsniekiem,
Es aizvestu sav' māsiņu
Uz tām prūŗu robeŗām,
Lai redzētu man' māsiņa,
Kāda dzīve bāliņam:
Lodes, skrōtes gaŗām skrēja,
Uguns acis svilināja,
Spoŗajais zobentiņŗ
Ap galviņu laistījās.

Es ar savu naidenieku
Uz ezera satikos,
Ledus gāja briku, braku,
Zobeniņi ŗņiku, ŗņaku.

Māsiņa: Ej kaŗā, bāleliņ,
Valdi savu zobeniņu,
Valdi savu zobeniņu,
Tā, kā savu līgaviņu!

Dod, māmiņa, es grib' būt
Kaŗa vīra līgaviņa,
Es grib' ēst kaŗa maizi,
Baŗot kaŗa kumeliņu,
Baŗot kaŗa kumeliņu,
Rakŗtīt kaŗa karodziņu.

Zinādama sazināju,
Kurš būs mans arājiņš,
Tam baņoju kumeliņu,
Tam pušķoju cepurīti,
Tam apjozu zobentiņu.
Tēvu zemi aizstāvot.

Zila, zaļa gaisma ausa,
Iesarkana saule lēca.
Vai tie mani bāleliņi
Krievu (al.: poļu, vācu, Rīgas) pili dedzināja?

Skir, dieviņ, manu ceļu,
Raisi manu valodiņu,
Man jāiet tai zemē,
Kur zobeni zemi dala.

Kungi, kara necelat,
Man vēl mazi bāleliņi;
Kad paaugs bāleliņi,
Būs dieviņi karotāji.

Lempu tēvam pieci dēli,
Neviens negrib karā iet;
Apšu meita sedlo zirgu,
Grib par varu karā iet.
Apsegļoj'si kumeliņu,
Piejot zelta zobentiņu.

— Ar dieviņu, tēvs,
Jaunākie bāleliņi!
Pirmo birzi es izjāju,
Kā bitīte dziedādama;
Otru birzi izjājusi,
Satiek' karu karojam.
Es padevu dievpalīgu
Kara vīru virsniekam.
Saka veci kara vīri:
Tas nav mūsu bāleliņš.
Jāj, māsiņa, sētiņā,
Godā tēvu, māmuliņu.
Tev pieder tēva zeme,
Tēva bērī kumeliņi.

Lustīgs puika es izaugu,
Lustīgs kara gājējiņš;
Māte ada kara jostu,

Tēvs kaļ kaŗa zobentiņu,
Māsa mana jaunākā
Rakst' man kaŗa karodziņu.

Māte savu vienu dēlu
Kaŗa vīru audzināja.
Māte ada diegu zeķes,
Tēvs šūdina zābaciņus:
Māte auda zīda jostu,
Tēvs kaldina zobentiņu.

Māt' uzvilka brūnus svārkus,
Tēvs uzlika cepurīti;
Māt' apjoza zīda jostu,
Tēvs piesprauda zobeniņu;
Māte zirgu apsegloja,
Tēvs uzcēla mugurā.

Vaicā māte vadīdama:
Kad, dēliņi, tu pāriesi?
— Tad, māmiņa, es pāriešu,
Kad zaļos sētas mieti,
Kad zaļos sētas mieti,
Celsies ola uz ūdeņa,
Spalva grims dibinā.

Nu, ar dievu, Vidzemīte,
Nebūšu vairs Vidzemē!
Neieš' vairs tumšās naktīs
Meitām durvis virināt.

Lai aug puri, lai aug meži,
Kur jāļ cauri brasēdams;
Drīz būs manim jābrasē
Daiļā kaŗa pulciņā.

Ekur stalti kaŗa vīri,
Mani balti bāleliņi!
Paši gāja spēlēdami,
Kumeliņi dancodami.

Sniga sniegi putināja,
Balti jāļa kaŗa vīri:
Tie nebija kaŗa vīri.
Tās bij' zēnu dvēselītes.

Ekur stalti kaŗa vīri, mūsu brašie Marsa dēli! Tā man
arvien neviļus nāk prātā, redzot mūsu staltos kareivjus, kā tie

dziedādami, spēlēdami, stalti, kā īsti Marsa dēli, solo pa Rīgas ielām vai vērojot viņu veiklās kustības un kārtību parādes gājienos. Napoleona gvarde nevarēja būt varenāka un varonīgāka!

Droširdība un varonība mums arī visur dveš pretim iz mūsu senču kara dziesmām. Priecīgi un pašapzinīgi kareivis iet karā. Pati māmulņa sav' dēliņu karā ejot appuškoja, tēvs zobentiņu kaldināja, māsiņa karodziņu izrakstīja. Ai, bāliņi, Ņem zobenu rociņā, Ej uz prūšu robežām, Sargā savu tēvu zemi! Tā māsiņa paskubina savu bāleliņu. Tautu meita saka uz savu māmuliņu: Dod, māmiņa, es grib' būt Kara vīra līgaviņa, Es grib' ēst kara maizi, Barot kara kumeliņu.

Dziļi nicina glēvuļus, kas negrib karā iet. Ļempu tēvam tādu veseli pieci dēli, kas tā negrib. Tautu meitai kauns par tādiem glēvuļiem, viņa, apsegloj'si kumeliņu, piejzusi zelta zobeniņu, aizaulēkšo karā, kā bitīte dziedādama. — Tautu dēls jūt aizjājot, ka viņš vairs nepārnāks. Uz mātes jautājumu, kad viņš pārnāks, dēls mierīgi atbild, ka tad, kad zaļos sētas mieti, kad ola celsies uz ūdeņa un spalva grims dibenā. Un tomēr viņš priecīgi iet nāvei pretim. Tēvu zeme viņu sauc, par viņas brīvību un neatkarību viņš ar smaidu uz lūpām atdod savu zaļoksnējo dzīvību, izlej savas jaunās asinis, kuņas dzīvības pilnas, rit strauji. Īsts varonis. Lai tādu mums leģions! Tad tēvu zemei vairs vergu laiki mūžam neausīs!

„Par tēviju mirt ir saldi!“

„Nu taisāties, biedri, nu jāsim viss bars

Uz kauju, uz svabadu dzīvi!

Tur kaujā vēl vīram ir īstais svars,

Tur krūtis vēl cilājas brīvi,

Nevienu tur nepārstāj varmāks bargs,

Ikkatris pats sevīm ir kungs un sargs.

Iz pasaules brīvība nīcin nīkst,

Tik kalpību ieraudzīt vari;

Pie kājām viltīgiem blēžiem slīgst

Te glēvie cilvēku bari.

Ko nebaida šaušalīgs nāves skats,

Tik zaldāts ir brīvs, tik zaldāts viens pats!

Viņš dzīves bailību projām sveiž,

Ne bēdu, nedz rūpju vairs nav tam;

Drošs liktenim krūtis viņš pretī griež,

Tikt šodien, tikt rītdienu kautam,

Un rīt ja ir jāmirst, tad dzīvības kauss

Līdz dibenam šodien vēl jātukšo sauss.

No debesīm laime tam negaidot līst
Un neprasa pūliņu grūtu.
Uz laukiem darbinieks strādājot svīst,
Iz zemes lai mantu sev gūtu;
Ikdienas viņš urbjas un rok,
Līdz nobeidzas mūžs un kapu tam rok!

Uz ātrajā kumelja jātnieks ikbrīd
Ir bīstams ciemiņš patiesi.
Rau, kāzu nams ugunīm apgaismots spīd,
Bez lūgšanas klāt viņš par viesi.
Viņš nelaksto daudz, nedz ilgi lūdz,
Ar joni viņš daiļāko vaināgu plūc.

Kam, meitene, raudi, kam sērojiem daudz?
Met skumjas reiz projām pie malas!
No miera tev mīlāko kauja trauc,
Tam ilgi mīlēt nav vaļas.
To liktenis ātrais projām drīz rauj,
Uz vietas tam palikt ne brīdi neļauj.

Uz kauju lai kumeliem laižam nu skriet!
Tur kaujā pūš brīvības dvaša.
Vēl jaunība zaļo, žēl brīvība zied,
Lai dodamies pasaulē plašā!
Kas dzīvību baidās ķīlam likt,
Pie īstas dzīvības nevar tas tikt!“

(Fr. Šillera „Jātņieku zīdesma“ Ed. Veidenbauma tulkojumā.)

Kas pieskaņas tēvijai, to nāve lai skauj,
Lai zobeni zvīlo un lodes lai dzied!
„Kas dzīvību baidās ķīlām likt,
Pie īstas dzīvības nevar tas tikt!“

„Kas priekš tēvu zemes svētas Kaujā krita aizstāvs drošs;
Viņa nopelns nevīstošs! Teikts tiks enadnieku sētās... Jo
par dzīves mantām visām Augstākā ir slava gan; Ilgi vēl
pēc nāves cisām Varonīgie darbi skan. — Drošajais, tavs
slavas spožums Dziesmās paliks nemirstīgs; Mirušiem gods
pastāvīgs, Ātri beidzas dzīves košums“¹⁾.

Kopā ar Igauniem un sabiedrotiem mūsu varonīgie kareivji,
jaunatnes zieds—studenti un pat skolnieki asiņainās cīņās iz-
pirka Latvijas neatkarību. Mūžīga slava, pateicība,

¹⁾ Iz Fr. Šillera „Das Siegesfest“ („Uzvaras svētki“) Ed. Veiden-
bauma tulkojumā.

atzinība un uzticība lai sabiedrotiem Frančiem un angļiem par to, ka viņu lielgabali pie Rīgas Latvijas ūdeņos īstā laikā dziedādami nesa nāvi mūsu verdzības nesējiem — vāciešiem, kuŗi mūs atkal no jauna taisījās kalt atkarības un iznīcības važās.

Dziņa pēc brīvības un taisnības mūs kopā asinīm kristījusi. Zem brīvības un taisnības karoga lai mēs ar saviem Angļu un Franču draugiem un kaujas biedriem mūžam vienoti esam. Priekos un bēdās. Miera laikos un, ja kaŗam būs būt, tad mūžam vienoti arī atkal asiņainās cīņās par brīvību, patstāvību, neatkarību, taisnību.

Cik burvgi skaisti izskan Dainās! Ētiskais ideāls! Ar to būtu apskatīta un raksturota latviešu tautas baltā dvēsele. Viņa ir autonoma. Pašnoteikšanās un brīvības dziņa ir latviešu tautas dvēseles galvenās tieksmes. Tikumība un likumība ir latviešu tautas dvēselē dziļi un neizdzēšami ierakstītas. Griba ir stipra un nelokāma. Pašsavaldīšanās spēja liela. Enerģija sprausto mērķu sasniegšanā nesalaužama. Uzpurēšanās spēja ideālu labā ārkārtēji liela. Stingrā tikumība un dziņa pēc gaismas, izglītības ir apbrīnojamas.

Epilogs.

Apskatīts ir Ētiskais ideāls zinātnē, reliģijā, filozofijā, dzejā, Lesinga „Nātānā Gudrajā“, Gētes „Faustā“ un „Dainās“.

Zinātnes ideāls ir patiesība. Latviešiem ir tīri faustiska dziņa visu atzīt, visu zināt. Atziņas slāpes tūkstošiem gadu no gada tāpēc spiež doties uz mūsu Gaismas pili. Lesings stāstā par trim gredzeniem rāda īsto ticību un tā ir kristīgā ticība, nevis vecā derība — vecā ētika, bet jaunā derība — jauna ētika. Tas ir Mīlestības evaņģēlijs ko Kristus nesa cilvēkiem. Kanta praktiskās filozofijas pamatprincips ir autonomija jeb brīvība. Pašnoteikšanās tiesība pēc Kanta ir cilvēku un tautu dabiska tiesība. Neatņemama tiesība. Noteic pats sevi! Esi suverēna likumdevēja un pašdoto likumu izpildītāja būte! Visam jādibinās uz taisnības principa. Taisnībai, ētiskiem principiem jāreālizējas valstī. Kārtība valstī jānodibina saskaņā ar tikumiskā prāta principiem. Ja taisnība izzūd — paiet, tad nav vērts, ka cilvēki pasaulē dzīvo. Gēte „Faustā“ rāda, kādam jābūt istam cilvēkam, kas grib visu atzīt, visu zināt, dzenās pēc laimes, rāda, kur viņš laimi atrod.

Apskatot beidzot mūsu tautas dvēseli un mūsu tautas dziesmas, jānāk pie tāda sprieduma, ka mūsu dainās izpaužas tik augsta morāle, ka viņas ētiskā ziņā nestāv zemāk par Lesingu, Gēti, Šilleru u. c. vācu lielākiem gariem. Vācu lielie dzejnieki, kā Gēte un Herders ļoti interesējās par tautu dziesmām, tās viņiem nebija vis nekādas blēņu dziesmas, bet neizsikstošs poēzijas avots un palīdzēja ieskatīties šo tautu dvēselē un izprast viņu garu. Gēte to dara savā „Westoestlicher Divan“, kur sajūsmīnājās par persiešu dzejnieku „Hafis“, arābu dzeju, apdzied Suleiku (Mariannu Villemeru). Taisni apbrīnojams, ka svešu tautu dzeju tulkotājs ir Herders, kuŗa dažādu tautu tautas dziesmu krājumā „Stimmen der Voelker in Liedern“ atrodas arī dažas no mūsu latviešu tautas dziesmām līdz ar ļoti teicamu atsauksmi par tām. Arī slavenais franču ģeografs Elizē Reklū (Jean Jacques Elisee Reclus) savā 10 sējumi lielajā vispārējā ģeografijā (Nouvelle geographie universelle) ir piegriezis vērību mūsu dainām un ievietojis tur pat „Kaut man

būtu tā naudiņa, Kas gul jūras dibinā, Es nopirktu Rīgas pili, Ar visiem vāciešiem, Es vāciešiem tā darītu, Kā vācietis man darīja“ u. t. t., u. t. t. Laikam sevišķi tādēļ, lai rādītu, kādas attiecības starp latviešiem un vāciešiem.

Tā mūsu tautas dziesmas ir noderējušas un noder kā vēstures materiāls gan arī viņu aistētiskās un ētiskās vērtības dēļ, Mums viņas lai noder šoreiz un reiz par visām reizēm galu dara tām nemitīgi skandinātām vācu pasakām, ka viņi priekš 700 gadiem Daugavgrīvā iebraucot un mūsu zemi iekarojot mums nesuši kultūru. Nekādi kultūras nesēji viņi nav. Viņi mums ir nesuši verdzību un postu. Viņi mums ir nolaupijuši mūsu zemi un visas brīva cilvēka tiesības. Atstājuši mums tikai vienu tiesību: sitienus saņemt. Par līdzīgu stāvokli romiešu dzejnieks Juvenāls izsakās: „Ubi tu pulsas ego vapulo tamtum“ (Kur tu siti, tur es tik sitienus saņemu). Tādu kultūru vācieši Daugavas grīvā iebraucot, mums mūsu zemi atņemot un iekarojot mums atnesa. Viņi paši atradās uz daudz zemāka kultūras līmeņa nekā latvieši. Uz tāda, kā vāciešus raksturo romiešu vēsturnieks Tacitus — par mežoņiem. Mūsu dainas turpretī pierāda, ka latvieši ir atradušies uz ļoti augsta ētiska viedokļa. Šai ziņā mums mūsu senčus nebūt nav jākautrējas vai jānosarkst nostādīt līdzās lielākajiem vācu un cittautu ģēņiem.

Metīsim nu te mūsu skatu atpakaļ un ieskatīsimies vācu kolonizācijas vēsturē! Svešu zemju kolonizēšana pa laikam ir notikusi ar uguni un zobenu. Iznīcinātas ir veselas tautas. Vēsture par to stāsta briesmu lietas. Lai atceramies tik Kānāna zemes iekarošanu Mozus laikā, kur pats žīdu dievs Jachve pavēl iznīcināt visas Kānānas zemes tautas un nesaudzēt ne sirmgalvju, ne zīdaiņu.

Ameriku iekarojot un kolonizējot vietējiem iedzīvotājiem neklājās labāki. Arī Afrikas tautas zina stāstīt par Eiropas kultūras tautu „civilizācijas darbiem“ Afrikā, par viņu izkaušanu, saindēšanu, pielaižot lipīgas slimības u. t. t. Bet arī Eiropā nav gājis labāki zem kristīgās ticības maskas — patiesībā, lai iekarotu un kolonizētu svešas zemes — ir izkautas veselas tautas, kā, piem., vendi, senprūši, lībieši. Sevišķi necilvēcīgi ir bijuši vācieši. Kā agrākos, tā jaunākos laikos, kā to pierāda vācu Pētersa necilvēcīga rīcība Afrikā.

No agriem vidus laikiem līdz 11. un 12. gadu simteņiem vāci vairojoties paši savā zemē apmetās uz vēl neapstrādātiem zemes gabaliem. Bet, kad viņiem ap 12. gadu simteni ekstensīvi zemi apstrādājot tās pašu zemē pietrūka, tad viņi

savu skatu pēc zemes sevišķi vērta uz austrumiem. Drīz mēs atrodam sakšus Brandenburgā, Meklenburgā un Pomerānijā; vestfāliešus it īpaši Baltijas jūras piekrastē līdz Prūsijai un Vidzemei, tīringiešus un frankus Lauzicā, Silēzijā un Ziemeļbohemijā, bavāriešus Dienviddusbohemijā un Morāvijā, Silēzijas kalnos, Alpu kalnu austrumu nogāzē; augšvācu elementus sevišķi Prūsijā; 11. gadu simtenī vāci lielos baros ieceļoja Anglijā.

Kā vācieši apgājās ar latviešiem, lībiešiem un igauņiem, daudz stāsta vecās kronikas.

J. G. Fogts (Vogt) savā illūstrētā vispārējā vēsturē starp citu izsakās šā: „Ir tiešām pilnīga tiesība nostādīt slāvu zemju politisku un saimniecisku iekarošanu kā lielu vācietības ieguvumu. Bet jāievēro, ka tas ir tikai vācu nacionāls ieguvums, iegūts vienvienīgi vācietības interešu labā. Mums nav ne mazākā iemesla to pasaulē iztaurēt kā lielisku slavas darbu. Īstai cilvēcībai turpretī gan bija jāaizklāj seja, redzot tos šausmu un kauna darbus, kas pastrādāti kolonizējot, redzot svešnieku nesaudzīgāko, nežēlīgāko apspiešanu un uzvarēto īpašuma visbrutālākās aplaupīšanas“ (Die wahre Menschlichkeit muss vielmehr ihr Haupt verhüllen angesichts der bei der Kolonisation verübten Greuel und Schmachthaten, angesichts der rücksichtslosesten Unterdrückung der Fremden und der brutalsten Räubereien am Besitztum der Unterjochten“*)).

„Visgaišāki mums to rāda Baltijas provinču iekarošanas vēsture, kas notika zem reliģiozas atgriešanas segas pie kristīgas ticības, ko vācieši latviešiem un čūdu varoņa Kaleva (Kalewy) dēliem, kā arī tik daudzām slāvu, leišu un somu tautām, kas izzudušas, nesuši, tas zem kristīgas ticības segas bija šo tautu patstāvības (neatkarības) iznīcināšana un kalpība — verdzība.“**)

*) Sk. Fogta „Illustrierte Weltgeschichte“, IV sējums, Leipciģā, 1894. g. 146. lapp.

**) Sk. Fogta „Illustrierte Weltgeschichte“, IV sējums, „Was die Deutschen den Lettonen und den Söhnen des tschudischen Helden Kalewy, wie so vielen andern slavischen, lithauischen und finnischen Völkern, welche heute verschwunden sind, brachten, das war unter dem Vorwande des Christentums die Vernichtung der Selbstständigkeit dieser Völker und die Knechtschaft. (turpat, 146. lapp.).

„Vācu tirgotājs, vācu ticības vēstnesis, vācu kareivis, visi viņi gandrīz vienā laikā nonāca pie Daugavas.“

„Lībieši drīz vien noprata, ko viņu atgriešana pie kristīgas ticības nozīmē — kāds bijis nolūks. Viņi sadumpojās — sacēlās pret jauno ticības mācību. Bet, „zobena brāļi“, kuŗu ordeņa locekļi pa lielākai daļai bija iz Vestfales vai Saksijas, vidzemniekiem („Livländern“ — lībiešiem) un citām tautām atbildēja ar kuŗu. Visas ciltis („Stämme“), kas liedzās kristīties un paklausīt, tika piespiestas to darīt ar uguni un zobenu. Visu iekaroto zemi sadalīja lēņos, no kuŗiem dažus dabūja ordenis, kuŗš tad viņus atkal tālāk atdeva saviem bruņiniekiem, citus lēņus atkal dabūja bīskaps, kuŗš viņus atkal tālāk kā lēņus atdeva savējiem“.

„Vēl ļaunāks palika iedzimto liktenis, kad 1191. gadā dibinātais „vācu ordenis“ 1237. gadā savienojās ar 1202. g. Alberta dibināto „zobenbrāļu“ ordeni. Kristus kareivji nu iedzimtiem latviešiem, lībiešiem un somiem varēja uzlikt un arī uzlika vissmagāko kalpību. Šie dūšīgie barbari drīz kļuva zemnieki, kuŗi bija saistīti pie zemes. 19. gadu simteņa sākumā viņiem gan atkal atdeva atpakaļ personīgu brīvību, bet viņu zemes īpašuma tiem vis atpakaļ neatdeva („aber ihren Landesbesitz hat er („der deutsche Adel“) nicht zurückerstattet“).“ —

Lūk, ko ir nozīmējusi vācu kolonizācija! Zem kristīgas ticības karoga vācieši, kā „dieva vīri“ nāca mīlestības evaņģēliju sludināt, bet patiesībā iznīcību un verdzību tautām nesa un viņu zemi un mantas laupīja ...

Kā agrāk priekš 700 gadiem vācieši zem kristīgas ticības maskas mums nāvi, verdzību atnesa un zemi nolaupīja, tā vēlāk viņi zem brīvības, zem lielinieku padzīšanas maskas mums iznīcību, atkarību, kalpību nesa un zemi mums laupīt gribēja. Viss tāpat kā senāk, tik citādā veidā, zem citas maskas. Mērķis tas pats: atņemt zemi, verdzināt, izmantot. Ar gatavu kolonizācijas plānu vācu karaspēks jau 1915. gadā ienāk Kurzemē. Manās rokās ir kāda oficiāla vācu valdības brošūra, kuŗa satura vācu valdības kolonizācijas plānu Kurzemē. Šī brošūra saucas „Kurland unter deutscher Verwaltung. Vortrag des Verwaltungschefs anlässlich der Anwesenheit des Herrn Landwirtschaftsministers in Mitau am 8. X. 1915. (Nicht für die Oeffentlichkeit bestimmt). Mitau gedruckt bei J. F. Steffenhagen und Sohn 1915. (Kurzeme zem vācu pārvaldības. Pārvaldes šefa priekšnesums zemkopības ministra kungam

Jelgavā esot 8. oktobrī 1915. g. (Nav nolemts atklātībai). Jelgavā. Iespiests pie Stefenhagena un dēla 1915. gadā).

Stefenhagena papīru spiestuve vācu okupācijas laikā bija vācu kara valdes lietošanā. Man šo brošūru piesūtīja kāds latvietis, burtlicis, kuŗš to bija dabūjis. Sirsnīgs paldies viņam!

Vēsturiskā ziņā šai brošūrai ir ārkārtīgi liela nozīme, jo viņa izpauž vācu centrālvaldības (Berlīnē) nodomu, kuŗu tā gribēja realizēt. Ja Vācija pasaules karā būtu uzvarējusi, tad vācu valdības kolonizācijas plāns būtu ticis realizēts. Krievu valdība, cik zināms, bijusi nolēmusi Kurzemi kolonizēt ar 300.000 krieviem. Bēgļu atgriešanās dzimtenē viņa bijusi nodomājusi aizkavēt. Arī vācu valdība bijusi nolēmusi ar vācu zaldātiem un vācu zemniekiem kolonizēt iekārotās zemes austrumos. Pēc vācu valdības kolonizācijas plāna katrā zemnieku mājā (Kurzemē, Vidzemē, Igaunijā) apmetināma pa vācu karēivja vai vācu zemnieka ģimenei. Visas zemnieku mājas sadalāmas. Visās kroņa muižās tāpat apmetināmi vācu kolonisti. Visās vācu muižās nodomāts pieņemt tikai vāciešus. Vācu muižniecības vācu valdībai kolonizācijas nolūkiem atdotā zeme ($\frac{1}{3}$ no visas muižniecību zemes), saprotams, arī tiktu kolonizēta ar vāciešiem. Tas viss tā notiktu uz „likuma“ pamata. Bet vēl pastāvējis kāds sātānisks nodoms. Nolemts latviešiem, igauņiem uzsācīt uz viņu pusei kredītu. Kas nevar samaksāt, to tūlī izlikt. Pēc kāda projekta Kurzemē vien nodomāts apmetināt ap 3 milj. vāciešu. Mēs, latvieši tā tad atrastos it kā starp diviem dzirnu akmeņiem. Starp krieviem un vāciešiem. Vai mēs būtu stipri diezgan šādu spiedienu izturēt. Manās rokās ir vairāki vācu kolonizācijas projekti. 1) vācu valdības; 2) Jāņa Ozola (Kurzemes ģenerālsuperintendenta Fr. Bernevisa); 3) Heinricha Lēves (Maskavas universitātes profesora, vēlāka Harkovas mācības apgabala kūratora Dr. Sokolovska); 4) Kurzemes muižnieka Silvio Bredricha. Viņš visos izskan doma, ka ar vāciešiem jākolonizē tā, ka Latvija vairs nebūtu latviešu zeme un vairs netiktu dzirdēta latviešu valoda. Apskatīšu minētās brošūras viņu svarīguma dēļ vēl īsumā. Vācu sanpis vēl nav izbeidzies.

Pieskārušies un apskatījuši, cik man tas šķita vajadzīgs, esam „Kurland unter deutscher Verwaltung“ (Kurzeme vācu pārvaldībā), apskatīsim, cik tas vajadzīgs, kādu, savā ziņā ļoti interesantu un raksturīgu brošūru, kuŗa saucas „Patiesība par pasaules karu“ un iespiesta Jelgavā, 1917. gadā, tā tad mūsu tautas „vaidu un bēgļu laikā“. Viņu grib būt sarakstījis Ozolu Jānis. Patiesībā viņas autors ir ģenerālsuperintendents

Fr. Bernevics (Bernewitz), tā tad augstākais Kurzemes garīdznieks. Grāmata sarakstīta labā latviešu valodā un pievilcīgā stilā. Viņa lasās ar interesi. Pie viņas jau pievelk un saista tas, ka mēs viņā varam mācīties un redzēt kādi mums var būt pat ģenerālsuperintendenti, kā tautā saka superdenti. Grāmatā viscaur izpaužas liekulība un ar manāmi iekšķīgu prieku viņas autors izdveš uz latviešiem nāves dyašu, it kā priedādamies cerot, ka vāci uzvarēs, valdīs pār pasauli un latvieši ies — bojā, vismaz par patstāvību ne sapņot nedrīkst. Kam vien iespējams, šo grāmatu tomēr izlasīt ikvienam der.

Pie pasaules kara izcelšanās pēc Ozolu Jāņa — Bernevisa Vācija, zināms, nevainīga. No Anglijas izturēšanās atkarājas, saka Bernevics, savā ziņā Eiropas liktens — miers vai karš. Anglija izturējusies tā, ka bijis jāizceļas briesmīgajam pasaules karā un viņš — izcēlās. Pēc tam, kad Ozolu Jānis — Bernevics lūkojis pierādīt, ka Vācija pie pasaules kara izcelšanās gluži nevainīga un ka vāci karā izturējušies kā tīrie eņģeli, viņš apskata latviešu lomu pasaules karā un viņu nākotni.

Ar varizējisku liekulību Ozolu Jānis — Bernevics šad tad ņemas paslavēt latviešus, lai rādītu, ka viņš taisns un labvēlīgs, bet tad totiesu jo vairāk latviešus gāž un rāda, cik tie maziņi, nevarīgi, cik lieli materiālisti, un ka zinātne tiem tik slaucama govs, cik nepatiesīgi vāciem, cik uzpūtīgi un skaudīgi. Par pilnīgu patstāvību vai arī tikai par pašvaldību latvieši i sapņot nevarot. Pēc kara Latvija būšot vācu apdzīvota vācu zeme.

Kā Ozolu Jānis — Bernevics skatās uz latviešu nākotni? Kādu viņš to vēlās?

Kad miera zvani reiz atkal skanēs, kad tautas atkal sāks uzcelt, ko šis karš nopostījis un jaunu pamatu likt grūti piemeklēto zemju turpmākai attīstībai, tad kas šo darbu strādās Kurzemē? Kam piederēs Kurzeme pēc miera noslēgšanas, vai Vācijai vai Krievijai? Bernevics tic, ka Vācijai.

Klausāties, ko „aicinātais“ tautas vadonis Ozolu Jānis — Bernevics saka: „Latviešu tauta beidzamajos gadu desmitos attīstījusies milzīgā ātrumā, bet tomēr katrs prāta cilvēks varēja teikt, ka pilnīga patstāvība, vai arī tikai pašvaldība, kā mūsu tautībnieki sapņoja, tai nekad nevar būt lemta. Priekš tam viņa par mazu. Arī nākotne te nevarēja nekā grozīt, jo tautas skaits — vismaz pašā Latvijā — negāja vairumā,

bet mazumā. — Ar jaunlaiku kultūru un ar augšā aprādīto gara virzienu, kam pirmais mērķis labvēlīgs mantas stāvoklis, pie latviešiem ieviesies viens netikums, kas lielā mērā kaitē tautas nākotnei. Tiem ir maz bērnu.

Kurzeme piederēja jau priekš kara pie tām Krievijas guberņām, kurām bija iedzīvotāju īpaši maz. Pēc 1897. g. ļaužu skaitīšanas te dzīvoja 672.634 cilvēku, tas ir ne pilni 28 uz vienu kvadrātkilometri. Iedzīvotāju skaits beidzamajos gados nav gājis vairumā, bet mazumā. Pa visu Vāciju 127 iedzīvotāji uz vienu kvadrātkilometri. Kurzeme pie tam auglīga un var it ērti panest tik pat daudz cilvēku, cik caurmērā Vācija uztura. Kad kultūra pacēlas, kad zemkopība un rūpniecība uzplaukst, izglītība pieņemas, satiksmes ceļi un līdzekļi vairojas kā Vācijā, ko līdz šim krievu politika un vara aizkavēja, tad bez šaubām caur ieceļošanu vairošies lieliski arī iedzīvotāju skaits. Vienkārši rēķini nu rāda sekojošo: Kad Kurzemē lai būtu tik daudz iedzīvotāju kā Vācijā, tad te vajadzētu skaitīt apaļi 3.500.000 cilvēku. Cik no tiem būtu latvieši? Pieņemsim, ka no bēgļiem atgrieztos veseli 175.000, t. i. vairāk kā divi trešdaļas — un kā augšā aprādīts, sagaidāms daudz mazāks skaits — tad iznāktu kopā ar 225.000 pēc vācu skaitīšanas šeit palikušiem: 400.000 latviešu, t. i. apmēram devītā daļa no Kurzemes iedzīvotājiem būtu latvieši.

Priekš kara bija no 100 iedzīvotājiem 82 latvieši, pēc augšējā rēķinuma uz to pašu 100 iznāktu latviešu nepilni 11. Kad arī Kurzeme no kara grūtībām atpūtusies un kultūrā pacelta, skaitītu uz katru kvadrātkilometri tikai uz pusi tik daudz iedzīvotāju, cik Vācijā, tad tomēr latviešu nebūtu kā priekš kara, apaļas četras piektdaļas, bet vislabākā gadījumā tikai viena piektā daļa. Pie tam nav ievērots, ka šeit palikuši pa lielākai daļai tikai veci ļaudis, nav skaitīts neviens, kas vai bēgot Krievijā miris, vai uz kara lauka kritis, un skaits tiem, kas atgriezušies pieņemts varbūt dubults, tā kā patiesībā latviešu skaits būs vēl daudz mazāks.

Kad senāk Kurzemi saucām par latviešu zemi, tāpēc ka iedzīvotāju lielais lielums bija latvieši, tad uz priekšu tas būs pil-

nīgi grozījies. Kurzeme latviešu zeme nekādā gadījumā vairs nebūs, viena alga, vai šeit ieceļo vācieši vai krievi. — Tā liekas bēdīga izredze uz nākotni un kuš nesaprastu, ka katram latvietim, to maz pieminot, sirds iesāpas, bet patiesībā ir nepielūdzama un mēs kaitētu tikai sev pašiem, kad acis no tās gribētum novērst, tāpēc ka viņa mums nepatīkama. Kad paši savu nākotni gribam ņemt rokā, cik tas vēl iespējams, tad ir pēdīgais laiks, atsacīties no sapņošanas un nākotnes svētību nodibināt uz pamatiem, ko stiprāka roka kā mūsu ir nolikusi un kušas apgāzt vairs nevaram. Latviešu liktenis tiktāl izšķirts jau šodien, ka no katras patstāvīgas tautiskas politikas viņiem jāatsakās un jāpiesienas kādai stiprākai kultūrai, vai nu vācu, vai krievu. Uz kušu pusi lai sveras mūsu cerības? Kas latviešiem nākamībā sagaidāms no Krievijas un kas no Vācijas?" (172.—174. lapp.)

No Krievijas pēc Ozolu Jāņa — Berneviča, latviešiem sagaidāms viss sliktāks, no Vācijas viss labs. Pēc manas atziņas: No Krievijas: nekas labs, bet krievi mūs — ievērojot savu zemāko kultūru un glēvo raksturu, ar saviem kolonizēšanas paņēmieniem tomēr iznīcināt nevarētu. Mēs esam tauta ar daudz stiprāku raksturu, stiprāku garu, lielāku enerģiju, lielāku izturību un dzīvības spēju. Pie Vācijas piederēt būtu daudz bīstamāki. Bet mēs jau esam izvilkuši lielo laimestu: esam suverēna brīva tauta un vienotiem ar lietuvjiem un igauņiem vien jau mums vairs nenokā nav jābīstas. Pat no Vācijas ne.

Piegriezīsimies tagad ievērojamam vācu zinātniekam, Maskavas universitātes profesoram Dr. Sokolovskam (Harkovas mācības apgabala kūratoram), kuš zem Heinriha Lēves vārda 1918. gadā Hallē izdeva vācu valodā sarakstītu grāmatu „Das neue Russland und seine sittlichen Kräfte“ (Jaunā Krievija un viņas tikumiskie spēki). Sokolovskis ir baltietis (bija arī Herdera institūta pirmais direktors-rektors).

Niknas cīņas 1918. gadā, kad grāmata iznāca, vēl turpinājās. Vāci tā cīnījās, ka tiem, kas pamatīgi nepazīna angļus un amerikāņus un viņu lielo varu un nesalaužamo enerģiju, likās, it kā vāci uzvarētu vai vismaz, ka tiem sabiedrotie nekā nepadarīs. 1918. g. vāci bija ieņēmuši lielu Rietumkrievijas daļu, uzvarējuši serbus un rumaņus. „Ka mēs Krievijai esam atgriezuši lielus zemes gabalus un par spīti visai Anglijas palīdzībai to pišļos grūduši,“ saka Lēve, „par to neviens krievs

mums nekā nepārmetīs, jo tas Krievijas sabrukumā redz tikai vecās valsts iekārtas sagrūvumu ar visu viņas nosodāmo iekāršanas politiku. Tā kā zaudētās provinces apdzīvo nekrievi, tad mums nav nekāds iemesls krievu nožēlošanai... Lielāku ienaidnieku, kā krievi mums bija priekš kara, mums nekad nav bijis un arī nebūs. Kaŗš pats un viņa beigas šai ziņā nevar neko pasliktināt, viss tik jādara, lai šo saniknoto pretinieku padarītu nekaitīgu" (143.—144. lapp.). — Lēve tā tad ieteic Krieviju tā novājināt, ka tā vairs i uz visiem laikiem nevarētu pretoties. Ar viņa cildināto Kanta tikumu mācību tas nav savienojams. Neieraugi otrā cilvēkā līdzekli, bet mērķi!

„Mūsu attiecībām ar katrā ziņā problēmatisko mazkrievu republiku ir vislielākā nozīme visa krievu jautājuma atrisināšanā," tā turpina Lēve. „Ja mums izdodas Ukraini iedabūt mūsu saimniecības un kultūras apjomā, tad līdz ar to mēs visu slāvu problēmu esam izšķīruši un visu citu varēs veikt bez pūlēm. — Ar Mazkrieviju mēs Krievijai atraujam nevien viņas vērtīgāko īpašumu zemes un iedzīvotāju ziņā, bet tas ir arī šachs Polijai, ja tā, kā tas viegli var notikt, atkal kādreiz izlēktu no valstiskām sliedēm" (154. lapp.). —

„Ar visu enerģiju mums jāņem dalība pie Lielkrievijas saimnieciskās dzīves... Kā Hanzas laikos, tā arī tagad visai krievu tirdzniecībai jātiek apvienotai mūsu rokās un tāpat arī industrialam darbam jābūt vācu uzraudzībā" („wie in den Zeiten der Hansa soll der gesammte russische Handel in unseren Händen vereinigt sein und ebenso die industrielle Arbeit unter deutscher Leitung stehen," 169. lapp.).

„Visiem Krievijā mūsu dibinātiem rūpniecības uzņēmumiem jābūt vācu nokrāsai. Vācu kapitāls jāizlieto tikai vācu rokām un galvām un tikai zemāku, atkarīgu darbu var atstāt lielkrieviem. Par visām lietām ar lielāko enerģiju jāsavieno Melnā jūra ar Baltijas jūru, realizējot jau ilgi projektēto Dugavas savienošanu ar Dņepru. Šim lielajam ūdens ceļam nebūs tik vien kā neizmērojami saimnieciski panākumi, bet kā vācu ceļam viņam arī būs lielas politiskas sekas. Par visām lietām mēs ar viņu iegūstam lielu

un tiešu iespaidu uz mazkrievu būšanām... Austrija vien to nevarētu veikt. Visa Rietumkrievija tiek pastiprinātā mērā ievilkta mūsu iespaيدا sfērā un arī baltkrievu elements tiek no lielkrievu elementa atšķirts. Tādē, jādi visa šī Sarmatijas līdzenuma daļa tiek galīgi atrauta Maskavai un iegūta rietumiem. Šī svarīgā satiksmes ādere, kas Polijai aiz muguras, arī mums piešķirs ciešāku stāvokli attiecībā uz šo neuzticamo tautu, tā kā mēs šādējādi šo zemi zināmā mērā saimnieciskā ziņā ieslēdzam un arī no muguras puses aptveram" (170. lapp.). Tā Lēve. Redzams, ka viņš nav kautrīgs Krievijas izmantošanā vācu labā. Krievija viņam ir tik ierocis. Bet nu tālāk Lēves nekautrība visam uzliek vaiņagu. Kā kungu tautas loceklis viņš grib, lai kungu tauta valdītu un savā labā izmantotu vai visu pasauli. — Ko grib, tam arī sāk ticēt. —

„Izredze, kas vāciem šē atveras,“ tā Heinrichs Lēve turpina. „ir neizmērojama. Enerģiski ar vācu zemniekiem jākolonizē vispirms Lietuva un Baltijas provinces. Vecais sakšu ceļš tagad ir pagarināts, siena, kas šķīra Prūsiju un Vidzemi, izlauzta un visa ordeņa zeme nu var tikt iegūta vienādā mērā vācu mēlei. Vecos laikos neviens vācu zemnieks negāja uz Vidzemi, vienīgais valējais jūras ceļš nebija nekāds kolonistu ceļš, tagad tas ir citādi un mēs varam mierīgi un bez rīvēšanās ar leišiem nogaidīt, kā norisināsies notikumu turpmākā gaita. Ka gala rezultātam vajaga būt labam, par to mums galvo stiprā sakšu cilts pie Baltijas jūras krasta (170. lap. p.).

„Kā tāļākie koloniju apgabali tad svarā krīt Jekaterinoslava un Chersona un zināmā apmērā arī apgabals gar lielo ūdensceļu no Melnās jūras līdz Baltijas jūrai. Pārējā Krievija būs mūsu tirdzniecības un industrijas faktoreja... Lai ar mūsu aizjūras kolonijām notiktu kas notīkdams, mūsu tautas nākotne un lielums, pateicoties jau patlaban iegūtam, ir pilnīgi nodrošināti. Svarīgāka, kā mūsu varas sfēras atkaliegūšana un paplašināšana Afrikā, ir mūsu izlaušanās līdz pat Persijas jūras līcim un Turcijas atjaunošana, tanī varbūt pat ietilpstot Ēģiptei. Uz šā varenā

pamata mēs tad atkal no jauna — ar paplašinātām izredzēm — uzsāksim mūsu aizjūras koloniju politiku un to darīsim ar lielāku panākumu kā agrāk.“ (170.—171. lapp.).

Tādu grāmatu sarakstot ir Heinricha Lēves ieskats. Lielāka vācu patriota un lielāka visvāca par viņu vairs nevar būt. Ko visu viņš Vācijai grib pievienot un dot! Kā kungu tautai, vāciešiem būs valdīt vai pār visu pasauli. Visas citas tautas, liekas, ir tik ierocis šīs kungu tautas rokās. Latvijai, Igaunijai ir jātiek kolonizētām ar vāciešiem. Latvieši, leiši, igauņi ir pilnīgi jāizskauž. Latviešu mēles (valodas) vietā Latvijā jānāk vācu mēlei.

Heinricha Lēves darbs visiem, kas grib ieskatīties patiesībā un to saredzēt visā pilnībā, rāda, kas mūs, latviešus, saģaidītu, ja vāci uzvarētu. Nolemta būtu — nāve.

Sevišķi svarīga vācu kolonizācijas tieksmju izpratnes ziņā ir bijušā Kurmāles īpašnieka un Kurzemes kolonizatora Silvio Brēdricha brošūra „Das neue Ostland“ („Jaunā Austrumzeme“), kuŗa vispirms iespiests kā rokraksts („als Manuscript gedruckt“) augusta mēnesī 1915. gadā. Katra publikācija, arī izvilcumu veidā, aiz zināmiem iemesliem sākumā bija uz stingrāko aizliegta. Vēlāk, kad autors jutās drošs un tam vairs ne no kā nebija jābaidas, viņš savu darbu „Das neue Ostland“ („Jaunā Austrumzeme“) vairākkārt iespieda un izplatīja. 1916. gadā šī brošūra jau ir iespiesta 21.000—40.000 eksemplāros.*) Silvio Brēdrichs ar savu kolonizācijas plānu lielā mērā ir iespaidojis vācu valdību. Viņš, kā tas redzams fon der Golca grāmatā „Meine Sendung in Finnland und im Baltikum“ („Mana misija Somijā un Baltijā“, 219. lapp.) ir arī strādājis līdz pie Golca kolonizācijas plāna. Silvio Brēdrichs ar Kazdangas baronu Manteifeli ir lielākie vācu kolonizācijas idejas izplatītāji. Silvio Brēdricha brošūrai ir šādas nodaļas: 1) Lielkrievu agrārreformas mērķi. 2) Kolonizācijas zeme vajadzīga („Siedelungs land tut not“). 3) Lietuva. 4) Baltijas provinces. 5) Saimniecības karš pret Vāciju. 6) Krievu kara mērķis un pretvara. 7) Maskovija un Centrāleiropa. —

Brošūras „Das neue Ostland“ („Jaunā Austrumzeme“ nosaukums un nodaļu virsraksti vien jau rāda un izteic autora gribu un nolūku. Vāciešiem vajadzīga zeme kolonizēšanai

*) Das neue Ostland von Silvio Broedrich-Kurmahlen. 12.—40. Tausend. Preis 60 Pfg. 1916. Ostlandverlag, G. m. b. H. Charlottenburg 2, Grolmanstrasse 36 .

ar vācu kareivjiem un zemkopjiem. Lai to varētu realizēt lielā stilā, tad Vācijai austrumos jāiegūst jauna zeme — „Jaunā Austrumzeme“, kur varētu apmetināt vācu kolonistus un kuŗu varētu pārvērst par īstu vācu zemi, atņemot vietējiem iedzīvotājiem viņu zemi un pašus pārvācojot.

Silvio Brēdricha „Jaunās Austrumzemes“ motto skan: „Nach Ostland wollen wir reiten!“ („Uz Austrumzemi gribam mēs jāt!“).

Kas tad nu ir šī vācu „Jaunā Austrumzeme“, uz kuŗu Silvio Brēdrichs ar vāciešiem grib jāt? Maza viņa nevar būt, jo viņai jāuzņem desmitiem miljoniem vācu izceļotāju. „Jaunajā Austrumzemē“ Silvio Brēdrichs arī redz Vācijas varas un varenības pamatus nākotnē. „Kamēr „Austrumzemi“ pārvaldīja vācu ordenis un Vidzemes pilsētu Hanzas grupa, tikmēr pateicoties krievu iekšzemes tirdzniecībai viņiem radās varenie līdzekļi, ar ko aizstāvēties pret Maskavu; un kad Gustavs Adolfs bija ieguvis šo zemi, tad atkal vienvienīgi šis spēka avots darija iespējamu Zviedrijas lielvalsts stāvokli un deva līdzekļus viņas militārās varas uzturēšanai. Tagad nu viņai jābūt par līdzīgu spēka avotu vācu tautas pasaules stāvokļa nodrošināšanai... Tas radītu pamatus, kas vācu valsti padarītu tik varenu, ka viņa varētu piekopt pasaules politiku uz visām pusēm. Ne tikvien Afrikā ir koloniālas attīstības iespējamības, bet arī „Austrumzemē“ ir tirdzniecības un rūpniecības attīstības iespējamība visplašākā mērā un viņa tik izšķiroši noteic un garantē vācu varas un spēka pilnības pieaugšanu, ka brīvu jūru jeb jūras brīvības jautājums attiecībā uz Vāciju pats no sevis izšķiras. Jo kas gan nākotnē uzdrošināsies pasaules jūru slēgt tādai tik varenai varai? Līdz ar to arī Dardaneļu jautājums vairs nav angļu jautājums, bet vācu rūpju priekšmets. Sabiedrotais turks jāatbrīvo uz visiem laikiem, jo caur Turciju Centrāleiropas intereses sniedzas līdz pat Indijas vārtiem. Tas paasina un paaugstina Austrumzemes problēmas nozīmi. Viņa ir parallēla Balkānu problēmai... Tikai pilnīgi uzvarēta un nomākta Krievija uz visiem laikiem izslēdz Maskovijas agresīvo iespaidu Balkānu valstīs. Tik vēl Jaunā Austrumzeme un Baltijas jūras jautājuma atrisināšana senās Hanzas garā, kopējā interešu vienība ar Zviedriju, tik pilnīgi nospiež Krieviju, tik pilnīgi atspiež viņu atpakaļ uz austrumiem, ka Balkānu valstīm jāsaprot, ka viņu dzīvības intereses viņas ar nepieciešamību saista pie Eiropas centrālām valstīm, t. i. pie Vācijas un Austrijas. Saimnieciskās intereses, kas saista mūs ar sabiedroto Turciju un vēl ar plašiem Āzijas

apgabaliem, kas tālu aiz Turcijas, tiks pilnīgi nodrošinātas tik Krieviju atpakaļ aizsviežot aiz Peipus ezeru un Rokitnas - Pripetas purviem. Austrumzeme tik vēl ir pilnīga garantija Dardaneļu nodrošināšanā uz visiem laikiem. Mūsu interešu apgabals sākās no Somijas un aizstiepās pāri Austrumzemei, Polijai un Ukrainei iestiepdamies Balkānos“ (37.—38. lapp.).

Tā Silvio Brēdrichs. Viņš ieteic Krieviju nesaudzēt, bet viņu pilnīgi nomākt, tā nomākt, ka lai viņa nekad vairs nevarētu atkopties un piekopt aktīvu politiku.

Priekš simts gadiem Vīnes kongresā Aleksandram I viņa ministrs Pocodi Borgo (Pozzo di Borgo) pasniedzis piemiņas rakstu, kurā starp citu teikts: „Krievijas jaunākās vēstures priekšmets gandrīz bez izņēmuma ir Polijas iznīcināšana. Tas notiek tai nolūkā, lai Krievijai sagādātu tiešu satiksmi ar Eiropas tautām un viņai atvērtu plašu darbības lauku, kur varētu izpausties viņas vara un darboties viņas talanti, kā arī kur lai viņa varētu apmierināt savu lepnumu, savas kaislības un savas intereses.“

„Kas toreiz bijis krievu kabinetu noslēpums, tas tagad esot krievu tautas atklāta griba“ (4. lapp.). —

„Kopš 1907. gada angļu-krievu līguma Vācijas iznīcināšana oficiālā Krievijā ir nolemta lieta“ (38. lapp.).

Jāsalauž tāda krievu tautas un krievu valdības griba un jāiznīcina tādas tieksmes.

„Ja tā saimnieciskā kustība, kas iziet no Vācijas un Austro-Ungārijas, virzās caur Balkāniem un Turciju līdz Āzijas sirdij, arī nākotnē grib noturēties un attīstīties līdzšinējā virzienā, tad formulai par krievu valsts kolosa nesatricināmību ir jāizzūd no mūsu diplomātu vārdnīcas! Jeb vai Krieviju varbūt grib apmierināt ar to, ka viņai atņem tik kādu mazu gabaliņu — piemēram, tā līdz Kauņai, Austrumprūsijas aizsardzības nolūkā“?! (42. lapp.).

Ja vācu Miķelis, saka Brēdrichs, domātu, ka krievi ar tādū viņu izturēšanos būšot mierā, redzēdami, ka vācieši var Krievijai atraut daudz vairāk zemes, un apmierinās ar tik maz, tad viņš, vācu Miķelis, rūgti pievilšoties. Sadziedējusi savas kara brūces, Krievija bez šaubām atriebšoties.

„Tagad,“ tā turpina Brēdrichs, „ir mūsu varā pret to nodrošināties. Un labākais aizsargs ir, organiski no Krievijas atšķirt jauno Austrumzemi un Poliju, tāpat arī Somiju, Kaukāziņu un pēc iespējas daudz atgriezt arī no Ukraines! No

Krievijas jāatšķir apm. 40 miljoni nekrievu. Viņu, t. i. Krievijai atrauto cittautiešu vairošanās nākotnē tad nāktu mums par labu. Lai aizsargātos pret sagaidāmo jauno krievu uzbrukum, mums ir vajadzīgi Peipus ezers un Rokitno purvi, maskavieši tad vairs nespēs caur viņiem izlauzties uz rietumiem, mēs rītzemnieki to jau zinām no ordeņa laikiem. Un Baltijas jūra vairs nedrīkst redzēt neviena krievu kara kuģa. Bet gan vācu Hanzas pilsētām, tāpat ka viņas Austrumzemes skaistākās dienās būs pārvaldīt visu tirdzniecību gar Baltijas jūras piekrasti no Kronštates līdz Dancigai un zemē iekšā līdz pat Sibīrijai un tā ar savu darbību vācu valstij vairot līdzekļus, ar kuŗu palīdzību mēs tad varētu izbūvēt mūsu lielo floti un sarīkot mūsu karaspēku... Ja jaunā Austrumzeme mūsu rokās, tad Maskava mums saimnieciski nevar kaitēt, nevar mūs no tirgus izstumt. Katram tādām krievu mēģinājumam mēs varētu atbildēt ar to, ka slēdzam ceļus, pa kādiem krievi izved savas preces. Ko mēs šeit prasam mūsu tēvuzemes tirdzniecības un rūpniecības uzplaukšanas labā, tas ir neatraidāma nepieciešamība. Ja tas ir izpildīts, tad miera līgumā ar Krieviju mēs varam atsacīties no katra tirdzniecības līguma ar Krieviju. Austrumzeme mums visu dod, kā mums vajaga... Un Krievijas izved- un jūras tirdzniecība? Viņas dēļ plosas karš pie Dardaneļiem. Ja Krievija grib piekopt eksporttirdzniecību, tad viņai vajadzīgi Dardaneļi svabadai caurbraukšanai. Bet tur krieviem atrodās priekšā kā Dardaneļu aizšaujamais turki un viņu biedri vācieši! Tā tad arī tur krustojas mūsu un krievu tirdzniecības ceļi“ (42.—43. lapp.). — Tā Silvio Brēdrichs.

Kā varonīgā cīņā vāci vienprātīgi sasniegušies rokas, tik pat vienprātīgi viņiem kā tautai jāatzīstot Austrumzemes nepieciešamības un vācu tautas gribai jāpanākot, ka viņa — šī Austrumzeme, visa un pilnīgi piederētu Vācijai (52. lapp.).

„Vācu Austrumzemei“, kuŗai, kā Silvio Brēdrichs saka, jāsniedz līdz Peipus ezeram un Rokitno purviem, Kronštate jārobežojas ar brīvu Somiju, kuŗai ar saviem iedzīvotājiem jāaizsniedz līdz Ladogas un Onegas ezeriem. Viņai, Somijai, ar jāiegūst Kola pussala pie Ziemeļu ledus jūras ar Mūrmāņu piekrasti, kuŗa gandrīz visu gadu ir brīva no ledus. Tur arī

atrodas vareni-bagāti kapara slāņi. Bet tas arī nozīmētu, ka tad vairs nebūtu gluži nekādas krievu Baltijas jūras flotes, un tas atkal savukārt nozīmētu lielisku Vācijas jūras spēku pastiprinājumu pret Angliju“ (36. lapp.).

„Somi, kuŗi ir pāri par 3½ milj., vēlas, lai viņiem patstāvīgiem esot, viņi kaut kādā formā varētu pieslieties Vācijai un paplašināt savas robežas līdz Ladogas un Ņeģa ezeriem. Somi tā tad vēlās Somijai pievienot Oloņeckas gubernu un daļu Archangeļskas gubernas. Viņi savu zemi tādējādi ievērojami palielinātu, tai pievienojot šādus plašus apgabalus, kur dzīvo viņiem radnieciskas somu ciltis. Ar šiem lielajiem ezeriem somi stratēģiskā ziņā būtu ieguvuši drošu stāvokli. Somu izceļotāju straume, kas tagad plūst uz Ziemeļameriku, turpmāk tad varētu plūst uz Oloņecas un Archangeļskas gubernām. Ģermāņu kultūrai, kas Somijā, ir dzīvas attiecības ar Vāciju, lielākā daļa somu ūniversitātes (Helsingforsas) izdoto darbu ir sarakstīti vācu valodā. No svešām valodām vienīgi vācu valoda ir obligātoriska visās Somijas skolās. Lielum lielā ievadamo preču daļa 1912. gadā no 469,9 milj. 186,8 milj. marku) nāk no Vācijas... Tā doma, ka Somija tad, kad viņa būs pilnīgi atraisījusies no Krievijas un savienojusies ar ģermāņu (Vācijas) valstīm, uz visiem laikiem būs it kā aizšaujamais rīks pret maskaviešu tieksmēm pēc okeāna, ir valdoša visā somu nācijā“ (36. lapp.). —

Ja tas tā Somijā bija priekš kara un kara laikā, kad somi uz Somiju aicināja vācu princi par valdnieku, tad pēc kara, jācer, ka somiem būs atvērušās gara acis, lasot Heinricha Lēves, Viniga, Golca, Silvio Brēdricha, Stavenhagena un citu tamlīdzīgus darbus, kuŗos izpaužas vācu nolūki un mērķi, kā arī iepazīstoties ar Vācijas valdības kolonizācijas plāniem. Tagad jādomā, viņi atzīs, ka viņi ar vācu princi Somijā būtu ieveduši Trojas zirgu, kas viņiem cerētās brīvības un patstāvības vietā būtu atnesis tik nebrīvību, atkarību, iznīcību. Mīnēto autoru darbi nepārprotami rāda, ka vācieši ir mazāko tautu bīstamākie ienaidnieki, kuŗi mazākās tautās neierauga vis mērķi, bet tikai ieroci, līdzekļi, izmantošanas objektu savās rokās. Tā tad diametrāli pretējo tam, ko Kants grib un prasa. Tautu pašnoteikšanās tiesības un nacionālās republikāniskās valstis etnografiskās robežās, ko Kants prasa, ir vāciem „ārprāts“ un dadzis acis, kā to rāda minēto autoru darbi un Golca-Bermonta kara gājiieni pret Latviju, Igauniju, Lietuvu.

Tagad ir zināms, ko Silvio Brēdrichs īsti saprot zem Austrumzemes.

Vācu Austrumzeme sniedzās līdz Peipus ezeram un Rokitno purviem. Kronštātē viņa robežojās ar „brīvo“ pie Vācijas pievienojāmo Somiju, kurās teritorija stipri paplašināma, pievienojot Somijai Oļonecas guberņu, daļu Archangelskas guberņas, Karēliju, Kolas pussalu, Mūrmāņu piekrasti, kuŗa gandrīz ir brīva no ledus (36., 38. lapp.). „Jaunā Austrumzeme un Polija atraujamas Krievijai, tāpat Somija, Kaukāzija un iespējami daudz no Ukraines. Jātšķir no Krievijas ap 40 milj. cittautiešu (nekrievu). Viņu vairošanās nākotnē tad kritīs svaru kausā Vācijai par labu“ (42. lapp.).

Saimnieciskās intereses, kas Vāciju saista ar sabiedroto Turciju, tiek tikai tad pilnīgi nodrošinātas, kad Krievija atstumta atpakaļ aiz Peipus ezera un aiz Rokitno purviem. Austrumzeme tik ar' vēl vācu rokās uz visiem laikiem nodrošina Dardanelus. Vācijas interešu apgabals, kuŗš sākas no Somijas, sevī ietver Austrumzemi, stiepjas pāri Polijai un Ukrainei, iestiepjas Balkānos (38. lapp.).

Jaunajā Austrumzemē krievu varas vietā jānāk vācu pasaules varai, kuŗai jāvalda pār Krievijas apgabaliem, kuŗus apdzīvo nekrievi. Polija uz visiem laikiem atraujama no Krievijas!*)... Tad Baltijas jūras ostas top par izvedostām tam milzīgajam - bezgalīgajam apgabalam, kas sniedzās līdz Baikals ezeram. Šai apstākli ir Austrumzemes milzīgā nozīme. „Nedzīvs ūdens“ Austrumzeme vācu tirdzniecības pasaulei ir tikai tad, ja Vācija nepārvalda visu Baltijas jūru. Bet ja Baltijas jūra ir tapusi par ģermāņu iekšzemes ezeru, tad viņa ir vācu pasaules tirdzniecības saimnieciskās attīstības neizsīnēlams, neizmērojams spēka avots. — Nepalīdz neko, ja mēs tik kādu mazu Austrumzemes daļu pievienojam Vācijai, lai aizsargātu Austrumprūsiju pret jaunu uzbrukumu. Ja mums ir Baltijas jūras piekraste līdz Rīgai, tad mums vienas Klai-pēdas vietā ir četras, proti, bez Klai-pēdas vēl Liepāja, Ventspils un Rīga, ostas, bez pietiekošas zemes aiz viņām, un neizmērojamā - plašā aizzeme atradīs sev izeju uz jūru caur Ainažiem, Pērnavu, Rēveli un Pēterpili. Maskavas - Rēveles ceļš ir īsāks, nekā Maskavas—Rīgas ceļš. Maskavas—Rēveles dzelzceļš nav ticis izbūvēts vienīgi aiz tā iemesla, ka gandrīz visas Maskavas—Rīgas dzelzceļa akcijas līdz kaŗam atradās

*) SaL.: „Im neuen Ostland, die deutsche Weltmacht an Stelle der russischen über das Fremdvolkgebiet Russland setzen und Polen für ewige Zeiten Russland entreissen!“ (33. lapp.).

vecās ķeizarienes un lielfirstu rokās, kurš iemesls atkristu tik līdz Rīga nāktu vācu rokās. Tādā gadījumā tūlīt tiktu izbūvēts Maskavas—Rēveles dzelzceļš līdz ar citām līnijām, pateicoties kam tiktu pamatos pārgrozīta visa Liepājas un Rīgas tirdzniecība. Par krievu tirdzniecības pārvaldītāju tad kļūtu Baltijas jūras ziemeļu daļa. Tikai tad, ja visa Baltijas jūras piekraste no Klaipēdas līdz Kronštatei atrodas vācu rokās, Baltijas jūrai priekš Vācijas uzreiz piešķir pasaules saimniecības nozīmi. Tādā gadījumā visas vācu ostas no Dancigas līdz Kronštatei atrastos līdzīgā stāvoklī un dalītos šo ostu milzīgās aizzemes milzīgos izvedumos un peļņā. Tas īsti tik vēl būtu vācu Hanzas gara cienīgs stāvoklis (34. lapp.)...

Tā tad: Somija kaut kādā veidā saistāma ar Vāciju, Vācijai — Austrumzeme, tanī ietilpstot Latvijai, Lietuvai, Igaunijai, līdz Peipus ezeram un Rokītno Purviem, Vācijai — Polija, Vācijai iespējami liela Ukraines daļa, Vācijai Dardaneļu atslēgas ar Āziju līdz Persijas jūras līcim kā izmantošanas objektu, Vācijai visa Baltijas jūra kā Vācijas iekšzemes ezers, Baltijas ostu pilsētas no Klaipēdas līdz Kronštatei visas ir vācu Hanzas pilsētas!!! Lielisks Silvio Brēdricha vācu plāns. Viņš pēc būtības saskan ar Heinricha Lēves plānu, pēc kura Dņepras-Daugavas kanālis ir vācu ūdensceļš, kurš šķir Maskoviju no Vācijai pievienojamiem agrākās Krievijas apgabaliem un pēc kura pārējā Krievija, kas aiz šā vācu ūdensceļa uz austrumiem, Maskovija, ir tik vācu tirdzniecības un rūpniecības faktorijs. Šis plāns arī saskan pēc būtības ar Golca plānu un nodomiem. Ap 40 miljonu nekrievu atraujami Krievijai un pievienojami Vācijai.

Pašnoteikšanās ir tautu dabiskākā un viņām neatņemamā tiesība, tā saka Kants. Lai viņas brīvas kļuvušas nodibina patstāvīgas nacionālas republikāniskas valstis etnografiskās robežās! Lai viņas suverēnas! saka Kants tālāk. Bet Heinrichs Lēve, Vinigs, Golcs, Bernevis, Silvio Brēdrichs, Stavenhagens viņas, šīs tautas no jauna grūž verdzībā, vācu atkarībā, nodod vācu rokās kā izmantošanas objektus.

Kā to dara Silvio Brēdrichs? Kā viņš domā rīkoties un saimniekot šai viņa jaunajā vācu Austrumzemē? Silvio Brēdrichs ir ļoti sašutis par to, ka cars Krievijā vācu kolonistiem atņēmis viņu zemi un pašus padarīja par ubagiem. Jau 1910. gadā cars Volīnijā uz savas kabineta zemes rupjā kārtā lauzis ar vācu kolonistiem noslēgtos kontraktus, ar kolonistiem, kuri tur apmetušies priekš 30 gadiem, bijuši nodibinājuši 17 ziedošus ciematus (17 blühende Dörfer) un kuriem bijis apsolīts, ka

viņi savā īpašumā netikšot traucēti. Meža zemi un purvus vācu kolonisti pārvērtuši tīrumos un pļavās. Neviena hellera atlīdzības kolonisti par savām pūlēm nedabūjuši. Viņi padzīti un pazaudējuši visu (5. lapp.). — Ar 1915. gada 2. februāra likumu cars pavēlēja atsavināt vācu kolonistu zemi (5. lapp.)... Ar 1915. gada 22. februāra cara ukazu vācu kolonistiem netikvien tika atrauti milzoniem hektāru viņu kultivētās zemes un viņi paši novesti pie ubagu spieķa, bet arī visā Krievijā atcelts zemes īpašums valsts vāciem, kuŗi pēc 1880. gada bija pārgājuši krievu pavalstniecībā (32. lapp.).

Mazās zemkopju tautas Krievijas rietumos tāpēc lai zina, ka viņu palikšanai viņu skaistajā dzimtenē būs beigas, ja vēl pēc kara Krievija paliktu viņu kaklakungs („Zwingherr“). Pārvietošana vai izceļošana tad būs viņu liktenis. Krievu zemniekus apmetinās robežu apgabalos. (15. lapp.)... Rietumu apgabalos cittautiešiem — nekrieviem būtu tikusi atsavināta viņu zeme un uz tās apmetināti krievi. Pusgadu priekš pasaules kara tika nolemts sadalīt visu Kurzemes valsts zemi ($\frac{1}{3}$ no visas Kurzemes) un tur apmetināt trīs simti tūkstoši krievu.

Kā priekš 700 gadiem vāci mums nolaupīja zemi un mūs padarīja pa vergiem. Tāpat tagad, ja pasaules karā vāci būtu uzvarējuši, vai ja Golcam būtu izdevies viņa kara gājiens un Bermontam izdevusies viņa avatūra, mums, kā redzams, tiktu atņemta mūsu zeme un Latvija būtu palikusi par vācu koloniju. Kā tauta mēs nevarētu pastāvēt.

Vācieši, kā redzams, nav labojušies un palikuši humānāki. **Kanta, Fichtes, Gētes, Šillera un Herdera ideāli nav vācu tautas ideāli.** Kādi viņi ir bijuši priekš 700 gadiem, tādi viņi ir tagad.

Cilvēku un tautu raksturs ir konstants. Gandrīz vai pavisam negrozīgs — nemainīgs. Tā uz to skatās Le Bons, Kants, Šopenhauers u. c. Cilvēks, kas no dabas ļauns, kuŗam ir slikts, ļauns raksturs, paliks ļauns. Čūska, saka Šopenhauers, var izlauzt viņas indes zobus un to padarīt nekaitīgu, bet čūska viņa tomēr paliks un kā čūska kodīs, tiklīdz viņa to varēs. Līdzīgi tas esot ar cilvēku. Līdzīgi arī ar tautām. No dabas slikts, ļauns cilvēks, var piesavināties vai visas zināšanas, var sasniegt zinātnes vai visaugstāko pakāpi, bet savā sirdī viņš tomēr paliks ļauns. Tāpat tas ir ar tautām. Viņas var sa-

sniegt augstu attīstības pakāpi un tomēr pēc savas dabas būs ļaunas. Pavisam neizturāmas tādas tautas būs, ja viņas iedomāsies, ka tās ir kungu tautas. Citas tautas tad viņām būs tik izmantošanas objekti. Vienādas taisnības viņas nepazīst. Brēdrichs sirdas par pārestību un netaisnību, kas tiek nodarītas vācu kolonistiem Krievijā, bet ko viņš dara ar latviešiem? Viņš tiem atņem zemi, visu dara, lai latviešus, kā tautu, iznīcinātu. Bet hibrīdai, kā senie grieķi ticēja, arvien sekoja Nemezīda — atriebības dieve.

Kaujās pie Cēsim tika satriekta vācu vara. No latviešu Nemezīdas Golca-Niedras-Vankina bandām bija bēgtin jābēg atpakaļ uz Kurzemi un kad vāci zem Bermonta maskas vēlreiz mēģināja iznīcināt neatkarīgo Latviju, tad Nemezīda viņus ar savu zobenu aiztrieca atpakaļ uz Vāciju, no kurienes šie „kungu tautas“ vandaļi bija nākuši.

Ir redzams, ka vēl taisnība pasaulē mīt un kāda visaugstākā vara — Dievība visu vada un noteic.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307042144

14951

